

Transznacionalitás és a közvetítő kisebbség-modell: kínai vállalkozók Magyarországon¹

A kínaiak Magyarország egyik legfontosabb bevándorló kisebbségét alkotják. Nem mintha sokan volnának: tíz-tizenötezer ember nem túl jelentős szám ahhoz a 130 ezer külföldihez képest, aki 2006-ban magyar bevándorlási, letelepedési vagy tartózkodási engedéllyel rendelkezett (és persze még ez is alig több mint egy százaléka az ország lakosságának).² Azonban ha nem számítjuk a környező országokból érkező magyarokat, akkor a kínaiak már eséllyel pályázhatnak a legnagyobb bevándorló etnikum címére, az pedig kétségtelen, hogy a magyar emberek számára a legnagyobb „látható” bevándorló kisebbséget alkotják. A Romániából, a volt Jugoszláviából és Ukrajnából érkezett, nagyrészt munkavállaló vagy családdegyesítő migránsoktól, illetve menekültektől a magyarországi kínaiakat az is megkülönbözteti, hogy migrációjuk – a sokkal kisebb számú arabokéhoz és vietnamiakéhoz hasonlóan - jórészt vállalkozó jellegű és erős transznacionális jegyeket mutat, tehát az előbbiekhöz képest egészen máshogy illeszkedik a magyar társadalomba és gazdaságba.

Ez a fejezet a magyarországi kínai vállalkozók etnikai gazdasága és a magyar gazdaság közötti érintkezési pontokat tekinti át és értelmezi, különös tekintettel a migránsok kereskedelmi, munkavállalási és társadalmi mobilitási stratégiáira. Alapját 1992 és 2001 között végzett résztvevő megfigyelés, 2003-ban végrehajtott további terepmunka és interjúk, valamint a kínai nyelvű sajtóban 2002-03-ban megjelent, a magyarországi kínai gazdaságról szóló híradásai képezik. A fejezet érdemi része előtt azonban indokolt a transznacionalitás magyar kutatásokban ritkán használt fogalmának magyarázata és a téma néhány alpművének említése.

Transznacionalitás

A “transnation” kifejezést Arjun Appadurai amerikai antropológus vezette be a társadalomkutatási köztudatba *Patriotism and its futures* (A hazafiság és jövője) című, 1993-ban megjelent cikkében, amelynek nevezetes első mondata így hangzik: “We have to think ourselves beyond the nation” (A nemzetén túl kell magunkat elképzelnünk). A kelet-európai államszocialista rendszerek összeomlása után az etnikai nacionalizmusok terjedését a nemzetállam hatalmi hegemoniájának megszűnésének fényében értelmezni kívánó, ugyanakkor egy poszt-nacionális,

---

¹ Ez a fejezet a “Transnationalism and the Middleman Minority Model: Chinese Entrepreneurs in Hungary” (megjelent: William C. Kirby, Mechthild Leutner és Klaus Mühlhahn szerk. *Global Conjectures: China in Transnational Perspective*. Münster: LIT, 2006, 73-91. o.) bővített változata.

² A BM Bevándorlási és Állampolgársági Hivatal adatai szerint (<http://www.bmbah.hu/statisztikak.php>, megtekintve 2007. augusztus 19.) e három, huzamos tartózkodásra jogosító engedély valamelyikével mintegy kilencezer kínai állampolgár rendelkezett. Amagyar sajtóban makacsul tartják magukat a negyven, sőt százezer kínai lakost emlegető “becslések”, ezeknek azonban semmiféle alapja nincs. A kínai szervezetek vezetői tíz- és húsz ezer közötti népességet tartanak reálisnak, a kínai vállalkozások száma pedig mintegy tíz-tizenötezer létszámot valószínűsít.

kozmetopolita éra beköszöntét reális lehetőségnek látó kilencvenes évek eleji társadalomkritikára jellemző cikkben³ Appadurai úgy véli, hogy – a migráció és a távközlés politikai és gazdasági korlátai gyors leépülésének, David Harvey (1989) kifejezésével a “térítő összenyomódásának” köszönhetően – a migránsok és a diaszpórák egyre nagyobb szerepet fognak játszani a globalizálódó világ társadalmi formáinak és identitásainak alakulásában. E folyamatok elkerülhetetlenül kikezdi a nemzet, állam és terület közötti, a huszadik század nagy részében megkérdőjelezhetetlen egyenlőséget, lehetővé téve egyfelől a “deterritorializált” (a nemzetállam területétől szublimált, annak realitását figyelembe venni nem kényszerülő, ezért potenciálisan igen veszélyes) nacionalizmus (Benedict Anderson későbbi [1997] kifejezésével: “távolsági nacionalizmus”) terjedését, másfelől viszont a nem nemzeti-etnikai alapú identitásokon alapuló, akár világméretű “elképzelt közösségek” (Anderson 1993) kialakulását.

Appadurai cikke és egy másik befolyásos antropológusnak, James Cliffordnak a következő évben megjelent írása (Clifford 1994) új fényben láttatta a világ társadalmi folyamatainak kutatása szempontjából korábban marginálisnak tűnő, Toynbee által megvetően “elvetelt civilizációknak” nevezett diaszpórákat, illetve migránsokat. A kulturális antropológia addig keveset foglalkozott a migrációval, az annak társadalmi összefüggéseit hagyományosan (Robert Park chicagói iskolája és a *The Polish Peasant in Poland and America* 1921-es megjelenése óta) kutató szociológia pedig kizárólag a “befogadó társadalomba” való beilleszkedésük módját és “sikerességét” vizsgálta, adottnak véve, hogy az “integráció” egyrészt elkerülhetetlen, másrészt kívánatos, annak hiánya viszont egyrészt (még ha néha több generáción át húzódó, de végeredményben) átmeneti, másrészt negatív következményekkel (gettósodás, munkanélküliség) jár. Ebből a posztulátumból indul ki napjaink Európájának paranoid és átgondolatlan “integrációs” törvénykezése is.⁴

Ezt a paradigmát alapjaiban ingatta meg Linda Basch, Nina Glick Schiller és Cristina Szanton Blanc *Nations Unbound* című, 1993-ban megjelent könyve. A szerzők kimutatták, hogy az Egyesült Államokban élő karib-öbölbeli és fülöp-szigeteki migránsok társadalmi, gazdasági és politikai kapcsolatai eredeti hazájukkal nemcsak hogy nem szakadtak meg, de egyes esetekben intenzívebbé váltak, mint mielőtt elhagyták volna azt. A Baschék kutatásában szereplő karib-öbölbeli államok egy része a globalizáció gazdasági folyamatai következményeképpen egyszerűen fenntarthatatlanná válna a migránsok által hazautalt pénz nélkül. Ez a származási országukon kívül élő, részben már annak állampolgársát sem birtokló migránsokat jelentős tényezővé teszi az egymással versengő hazai politikusok számára, a már említett politikai, gazdasági és technológiai változások – olcsó repülőjegyek és telefonálás, Internet, műholdas televízió - pedig reálissá teszik a migránsok akár naponkénti jelenlétét a hazai társadalmi térben. Ezt a jelenséget, amely szöges ellentétben állt a “kivándorlásról” (“szívet cseréljen, aki hazát cseréli!”) élő hagyományos képpel, a szerzők transznacionalitásnak (transnationalism) nevezték el.

Baschék könyvével kezdetét vette a “transznacionális antropológia,” amelynek a korábbi migrációkutatáshoz képest jelentős újítása, hogy a migránsok életét meghatározó két – vagy több – helyszínt, intézmény-, kapcsolat-, szimbólum- és diskurzusrendszer egyidejűleg vizsgálja (ezzel, ahogy azt George Marcus [1995] javasolta, elbúcsúzva a kulturális antropológia hagyományos, egyetlen, huzamosan megfigyelt közösségre vonatkozó “terep”-fogalmától).

³ Ennek az irodalomnak egy másik jellemző terméke Eric Hobsbawm *Nations and Nationalism since 1780* c. könyvének második kiadása (1992).

⁴ Az integráció mint politikai és társadalomkutatási fogalom kritikájáról I. Favell (2003).

A transznacionalitás kutatása alátámasztja Appadurai feltételezését, hogy a migráció felerősödése és a diaszpórahálózatok felértékelődése egyes esetekben lehetőséget ad a származási és a letelepedési nemzetállam (illetve például a család) fegyelmező rendszerei egymással szembeni manipulálására és kijátszására (pl. Ong 1999), más esetekben viszont akár erősítheti is a nemzetállam befolyását. Az „anyaországnak” különböző okai lehetnek a „távolsági nacionalizmus” elősegítésére: gazdasági függés az átutalásoktól (mint a karib-térségi vagy afrikai államok esetében), a deterritorializált nemzet diskurzusának belső legitimitációra való felhasználása (mint Kína vagy Magyarország esetében), a nemzetközi elszigeteltség enyhítése (Kína a kilencvenes évek elején), belső fenyegetések elhárítása (Törökország) vagy külső fenyegetéssel való szembeszállás (a polgárháborús Horvátország, Koszovó vagy Eritrea).⁵ A létező államokkal szemben álló transznacionális nacionalista mozgósításra is számos példa akad: elég a Törökországtól, Irántól, Iraktól és Szíriától elszakadni kívánó kurd vagy a Kínától függetlenedni akaró tibeti és ujjur nacionalisták világszerte jelenlévő hálózatára gondolni, de ide tartozik a sokszínű európai cigányságnak közös „roma” identitást adni törekvő emberi jogi mozgalom is (Gay y Blasco 2001).

„Ideális aranybánya kínaiaknak”: az etnikai gazdaság kialakulása

A kínai migráció Magyarországra vállalkozói migráció. A kínai kormány 1986-ban liberalizálta az útlevelkiadást. Nem sokkal később az északkeleti, mandzsúriai tartományokban – ahol korábban különösen nagy volt az állami nagyvállalatok, különösen a nehézipar, és a mezőgazdaság dominanciája – egyes vállalkozóbb szellemű, az egyéni vállalkozást ösztönző gazdaságpolitikai reform által megérintett lakosai közül egyesek elkezdtek kereskedni a határhoz közeli szovjet városokkal (l. pl. Zhao 1994). Ez az informális kereskedelem hasonlított ahhoz az ingázáshoz, amely Kelet-Európa egyes részein már a hatvanas évek óta az import fontos forrását jelentette: az ember eladta a hazuról hozott árut, a pénzért vett valami olyat, amit otthon nem lehetett kapni, hazautazott, és eladta azt is.

Az újdonsült kínai kereskedők akkor jelentek meg a színen, amikor az Elbától Vlagyivosztokig elkezdődött a később a piactudaságba vezető átmenetnek bizonyuló folyamat. A – sok helyen eleve hiányzó - állami kiskereskedelmi hálózatok leépültek, miközben legális (vagy legalábbis megtűrt) tér nyílt a magánkereskedelem számára. Kínában ugyanekkor már gőzerővel folyt az olcsó fogyasztási cikkek exportcélú előállítás. A kínai migránsok ideális helyzetben voltak tehát ahhoz, hogy kielégítsék az olcsó ruhaneműk és cipők piacán meglévő keresletet. A Szovjetunió összeomlása után a kínai-orsz cserekereskedelem 1993-ban érte el csúcspontját: ebben az évben egyes források szerint 2,5 millió (mások szerint 800 ezer) kínai állampolgár lépett át a határon, többségük mint turista, de a kutatók egyöntetű véleménye szerint elsősorban kereskedelmi céllal (de Tinguy 1998:302, Bagrov 1999). Egyre távolibb célpontok elérésére vállalkoztak vonattal és egyre hosszabb időt töltöttek ott, elsőként Oroszország európai területeire, majd Magyarországra is eljutva, ahol 1988-ban feloldották a kínai turistákra vonatkozó vízumkényszert. A Belügyminisztérium adatai szerint a Magyarországra belépő kínai állampolgárok száma a nyolcvanas évek közepén regisztrált szinte zérusról 1990-ben 11,621-re, 1991-ben pedig 27,330-ra ugrott. Oroszországból és Magyarországról aztán a kínai kereskedők egész Kelet-Európában szétszóródtak.

---

⁵ A transznacionális politikai mozgósításról általában, illetve Törökországról l. Østergaard-Nielsen (2003); Kínáról l. Pieke et al. (2004); Magyarország „nemzetpolitikájáról” l. Stewart (2002).

- Ide jön az 1. keretes szöveg -

A kínai vállalkozók - vagy vállalkozni igyekvők – migrációját tehát a hiánygazdaságok piaci átmenete tette gazdaságilag vonzóvá, a kelet-európai bevándorlási szabályozás rövid – a kilencvenes évek közepére nagyjából lezáruló - liberális időszaka pedig lehetővé. A migrációs hajlandóságnak azonban két tényező adott igazi lökést. Az első a demokratikus reformokat követelő diákmozgalommal való véres Tiananmen téri, 1989. június negyedik-i leszámolás volt, amely komoly aggodalommal töltötte el a kialakulófélben lévő magánszektorát. A vállalkozók igyekeztek menekülési útvonalat biztosítani tőkéjük és családjuk számára egy keményvonalas gazdasági fordulat esetére. Másrészt a kínai gazdaságot 1989 és 1991 között sújtó – részben a Tiananmen téri vérengzést követő nyugati szankciók okozta - recesszió a magánvállalkozókat, az árukészleteik értékesítésére képtelen állami tulajdonú vállalatok vezetőit és a munkásokat (akiknek visszatartották a bérét) egyaránt érintette. Sok állami tisztviselő, munkás és értelmiségi egyszerre lett migráns és vállalkozó. Kína elhagyásával éppen a kínai társadalmon belüli, a bizonytalan kimenetelű gazdasági reformok által veszélyeztetettnek érzett helyzetüket igyekeztek biztosítani, illetve javítani.

Ennek fényében könnyű megérteni, miért magasabb a magyarországi kínai migránsok átlagos iskolai végzettsége mind a kínai átlagnál, mind a kínai migráció korábbi hullámaira jellemzőnél. A Belügyminisztérium adatbázisában 2000 májusában szereplő kínai állampolgárok közül 342 mondta magát mérnöknek, 275 tanárnak, 223 tisztviselőnek, 183 orvosnak, 171 közgazdásznak, 235 „értelmiséginek” és 125 egyetemi hallgatónak.⁶ A magyarországi kínaiakra jellemző viszonylag magas iskolázottsági szintet támasztja alá az is, hogy egy 135 piaci kereskedőt reprezentáló mintából 45 % vallotta magáról, hogy felső középiskolai, 39 % pedig hogy felsőoktatásban szerzett képesítéssel rendelkezik (Budapest Főváros 1997).

A magyarországi kínaiak másik demográfiai sajátossága – a kínai migráció korábbi hullámaihoz képest - a nők nagy száma. A Belügyminisztérium adatbázisában szereplő kínai állampolgárok 35 százaléka és a foglalkozását „magáncég ügyvezetője”-ként megjelölők egyharmada nő. A nők 37 százaléka hajadonként vagy elváltként adta meg családi állapotát, valószínűsítve, hogy sokuk önálló vállalkozó (l. Nyíri 2001).

A Magyarországra érkező első kínai kereskedők visszaemlékezései szerint az óriás csíkos műanyag szatyrokban magukkal hozott árukat többé-kevésbé véletlenszerűen

---

⁶ Magyarországi kínai szervezetek vezetői által nyújtott információk, valamint a működő kínai vállalkozások száma alapján a Magyarországon élő kínaiak száma az utóbbi években mintegy tíz-tizenötezerre becsülhető. A Belügyminisztérium adatbázisa, amelyet Váray Györgyné bocsátott rendelkezésemre, az említett időpontban 11.541 olyan kínai állampolgár adatait tartalmazta, akik bármilyen oknál fogva az országos idegenrendészeti szervek nyilvántartásába kerültek (például mert huzamos tartózkodási vagy letelepedési engedélyért folyamodtak, függetlenül attól, hogy megkapták-e azt). Az adatbázis nem alkalmas a kínai migránsok számának pontos megítélésére, de a nagy elemszám miatt lehetővé teszi a szociodemográfiai összetétel elemzését. Az adatbázisban két olyan rovat szerepel, amely a foglalkozásra nézve tartalmaz információt. Az egyik az „iskolai végzettség”, a másik a „foglalkozás” című rovat. A válaszokból az tűnik ki, hogy egyes válaszadók az eredeti foglalkozásukat adták meg az egyik kérdésre válaszolva, és a jelenlegi foglalkozásukat a másikkra, mások a végzettségüket az egyikre és a beosztásukat a másikkra, megint mások a Kínában üzött foglalkozásukat az egyikre és a Magyarországon folytatott tevékenységüket a másikkra. Következésképp számos átfedés nehezíti ezeknek a rovatoknak a feldolgozását, és csak hozzávetőleges adatként vehetők figyelembe.

állították össze, főleg a szállítás kényelmét tartva szem előtt. A Kelet-Európából érkező első, lelkesedő híradások arról szóltak – az üveggolyókat az indiánokkal aranyrögökre cserélő európai konkviztádorokéhoz hasonló, hitetlenkedő leereszkedéssel –, hogy ott bármilyen kacatra lehet vevőt találni. Az “úttörőkről” szóló későbbi újságcikkek és könyvek alapmotívuma az élelmes utazó, aki véletlenül felfedezi a magával hozott olcsó szuvenír vagy személyes tárgy iránti keresletet, és ennek köszönhetően meggazdagodik. A kelet-európai kínai migrációról szóló első könyvben Mao Chun így ír:

Bár ezek nem voltak részletes híradások ... akinek volt sütnivalója, az piaci információhoz tudott jutni belőlük: “Egy Kínában néhány jüanba kerülő gyöngysorért Magyarországon tíz dollárnál is többet lehet kapni.”⁷ (Mao 1992:38-39)

Mao maga is beszámol egy ilyen szerencsés “úttörőről”:

A maradék ajándékok közül néhányat – illóolajat, selyemblúzokat, gyöngysorokat - Wang Jun elvitt a piacra eladni. Wang Jun mosolyogva emlékezik vissza arra az évre: “Korábban sosem kereskedtem. Azt se tudtam, mennyit fizettek a rokonaim, amikor ezeket a dolgokat megvették nekem. Mindegy volt, csak eladjam őket! Mindegyik üveg olajért egy dollárt, a nyakláncokért tizenötöt, a blúzokért hatvan dollárt kaptam. Egy nap alatt mindent eladtam, és egy kis szatyornyi árun 860 dollárt kerestem.” (Mao 1992:2-3)

Ettől kezdve Wang havonta ingázott Budapest és Peking között nyakláncokkal, kvarcórakkal, öngyújtókkal és ingekkel, és minden úton húszezer dollárt keresett. “A cucc könnyű volt, a profit meg tízszeres” (Mao 1992:3).

Ez a mondabeli aranykor, amikor kínaiak tízezrei láttak neki a csomagolásnak a Budapestről érkező hírek nyomán, nem tartott sokáig. A piac konszolidálódott, a vásárlók válogatosabbak, a szabályok szigorúbbak lettek, és a kínai külkereskedelmi minisztérium illetékesei félteni kezdték a kínai áruk hírnevét. A lelkes híradások azonban a kilencvenes évek közepéig folytatódtak. Az alábbi három idézet sorrendben egy kínai kutató könyvéből, a Kínai Kommunista Párt központi lapjából, illetve a Magyarországi Kínai Kereskedelmi Kamara korábbi elnökétől származik:

A magyarországi kínaiak ... ragyogóan sikeres üzletemberek: összesen több mint ezer cégük és negyvennyolc éttermük van; több mint nyolcvan százalékukból főnök lett; számtalan olyan van közöttük, aki megkeresi az évi egy-kétszázézer dollárt, és több mint egy tucat olyan, akinek a bevétele a kétmilliót is meghaladja. A kezeiken átmenő nemzetközi kereskedelem évi százmillió dollárnál is többet tesz ki. (Liu Xianling 1994, idézi Li Minghuan 1995:356)

A (Magyarországi Kínai Kereskedelmi és Ipari Szövetség) minden egyes tagja több mint egymillió dollárt, sokan több mint tízmilliót fektettek be. (Renmin Ribao 1996)

Utcai árusokból üzlettulajdonosok, batyuzókból meg taligatologatókból saját teherautót vezető szállítók, telefonfülkékben ácsorgókból mobiltelefonálók,

---

⁷ Egy jüan 2007-ben kb. 40 forintnak felel meg. 1990 elején egy dollár hivatalosan 4,30, a feketepiacon kb. 5,50 jüant (illetve 62 forintot) ért, vagyis az idézetben mintegy tízszeres profitról van szó.

alkalmazottakból főnökök: nincs még egy ország, amelyik ilyen ragyogó sikert tett volna lehetővé a kínaiak számára, ilyen rövid idő alatt, ennyire letről kezdve. (Yu Jun 1994)

A korai migránsok gyors meggazdagodását példázza Zhao története. Értésülve arról, hogy Magyarország megszűntette a vízumkényszert, Zhao otthagyta oktatói állását egy dél-kínai nagyváros főiskoláján és 1991-ben, kétezer pávatollal és kétszáz dollárral a csomagjában, felszállt a Moszkvába, onnan Budapestre tartó vonatra. Előbb mindenestre részt vett egy masszázstanfolyamon, hogy ha szükség lenne rá, legyen pénzzé tehető szakmája. A felhasználására már nem adódott alkalom: a pávatollakból, amelyek egy budapesti aluljáróban egyenként száz forintért keltek el, elegendő pénz jött össze az első hónapi lakbérre és egy piaci stand kibérlésére. Három hónap múlva Zhao üzletet bérelt a Nagymező utcában, magyar eladóval és fénykorában havi hétezer dollar nyereséggel. Ma Zhao - negyvenes éveiben járó egyedülálló nő - egy szállítmányozási és vámügynökség, egy nyitható tetejű sportkocsi és egy újonnan épült Dunára néző luxuslakás tulajdonosa.

Az ingázás Kelet-Európa-szerte hamar átadta helyét az intézményesült, szakosodott kereskedelemnek. Ahogy Csugyinovszkih és Zsulín (2001:36-37) írja Oroszországról, "az áruk nagy tételeinek felvásárlására, szállítására vagy terjesztésére szakosodó cégek megjelenése kiszorította a legtöbb egyéni vállalkozót a külkereskedelemből." Néhány út után, de sok esetben mindjárt az első megérkezést követően, a migránsok bejegyezték egy céget vagy társultak, illetve alkalmazottként odaszegődtek egy meglévő kínai vállalkozáshoz, és mint vállalkozók vagy munkavállalók tartózkodási engedélyt kértek. Közben állandó helyet – standot vagy üzletet - kerestek a kereskedéshez, igyekeztek stabil vevőkört kiépíteni és – most már a kereslet jobb ismeretében – megkértek egy rokont vagy ismerőst, hogy állítsa össze és hozza Magyarországra a következő szállítmányt.

A kínai áru iránti kereslet gyors növekedése azonban csakhamar kényelmetlenné, sőt lehetetlenné tette ezt a szállítási módszert. A Szovjetunió szétesése után a vonatozás drágábbá és veszélyesebbé vált, és a szabadság rövid közjátéka után a kelet-európai országok határai egyre-másra zárultak le a kínaiak előtt. A kereskedők a nemzetközi szállítmányozó cégekhez fordultak, és néhányan fontos üzletfelekké lettek. Az egyik legnagyobb szállítmányozó vállalat, a dán Maersk kirendeltsége egyike volt az első budapesti cégeknek, akik klienseik kiszolgálásához kínai alkalmazottakat kerestek. Egy 1996-ban kiadott kínai nyelvű Budapest-szakkévsor huszonöt magyar és nemzetközi szállító cég elérhetőségét tartalmazza (Bao és Ujlaky 1996:134-136).

1992 elején Magyarországon ezernégyszáz kínai tulajdonú vállalkozás volt bejegyezve, egyharmaduk kft, a többi bt. Összes bejegyzett tőkéjük 1,6 milliárd forint volt – azaz cégenként alig több mint egymillió -, és mindössze öt vállalkozásnak volt 15 millió forintot meghaladó tőkéje (Nyíri 1993). A vállalkozás bejegyzéséhez szükséges tőke gyakran bankszámláról bankszámlára vándorolt, akinek pedig még ismerősökkel közösen sem volt elég pénze, az Kínában keresett társat vagy kölcsönt. A kínai szállítók nyújtotta kedvező hiteleknek köszönhetően a legnagyobb magyarországi kínai cégek évi forgalma a tőkehiány ellenére is elérte az öt-harmincmillió dollárt (Nyíri 1996:134).

A következő tíz évben – a Gazdasági Minisztérium adatai szerint – a kínai tulajdonú cégek száma tízezer körüli emelkedett. Ez azt jelenti, hogy, legalábbis papíron, a magyarországi kínaiak többségének saját vállalkozása van. Bejegyzett tőkéjük azonban - kiátlagolva és dollárértékben – még a tíz évvel korábbinál is alacsonyabb. Ezt részben magyarázza, hogy a papíron létező cégek egy része nem működik, vagy

mert tulajdonosa eleve csak a Magyarországon tartózkodás igazolására jegyezte be, vagy mert idegenrendészeti vagy adóügyi megfontolásból jobbnak látta más néven újraindítani. Akárhogy is, ez nem csökkenti annak a ténynek a jelentőségét, hogy a magyarországi kínaiak elsősorú többsége ténylegesen vezető szerepet játszik egy vállalkozásban, még akkor is, ha az csak egy piaci standból áll.

A “kínai piac”

A helyi tudás megszerzésében és üzleti infrastruktúrájuk kiépítésében a kínai vállalkozók eleinte az akkor még „lengyel piacokként” vagy „KGST-piacokként” emlegetett szabadtéri piacok infrastruktúrájára támaszkodtak. A kínai kereskedők hallomásból szereztek tudomást a Kőbányai, Kondorosi úti, Fáy utcai piacról, és arról, a hét melyik napján hol volt időszakos piac. A piacokra tömegközlekedéssel jutottak el. A létezésüket a kelet-európai devizák konvertálhatatlanságának és a nemzetközi kereskedelem korlátainak köszönhető klasszikus “lengyel piacok” a kilencvenes évek fordulóján már elvesztették működésük eredeti alapját, a kelet-európai kereskedők számára az ingázás elvesztette vonzerejét, emellett a Kelet-Európából beszerzett könnyűipari tömegáru, főképpen az alacsony árfekvésű ruhanemű árban, mennyiségben és minőségben sem versenyezhetett a kínaiakkal. A kínai kereskedők tehát különösebb ellenállás nélkül sajátíthatták el a piacok működése, a vásárlók és eladók, a munkaadók és munkavállalók közötti kapcsolatteremtés szabályait és foglalták el az erre szolgáló teret, nemsokára pedig már alakíthatták is a szabályokat. A piacok közönsége – vásárlók, kiskereskedők, munkát keresők, köztük romániai, jugoszláv és más migránsok is – gyorsan igazodott a kínai importőrök domináns szerepéhez, és új struktúráikat, kapcsolataikat az ő tevékenységük körül alakították ki.

Néhány magyar üzletember gyorsan meglátta a pénzt a kínai kereskedők megjelenésében. A Komondor Kft. 1994-ben bérbe vette a MÁV-tól a Józsefvárosi pályaudvar melletti 3,5 hektáros területet és kifejezetten a kínaiak számára megnyitotta a kínaiul Négy Tigrisnek elkeresztelt piacot, a Novák és Novák Kereskedőház Rt. pedig angyalföldi Fáy utcai piac üzemeltetőjeként célozta meg a kínai és vietnami kereskedőket. Az új migráns vállalkozók új életet leheltek a piacokba, és a fénykorában mindennap vásárlók tízezreit vonzó Józsefvárosi piac a maga ezerszeresével a kelet-európai kínai gazdaság csomópontjává, Budapest városképének fontos elemévé lett, és 1997-ben másfél milliárd forintnyi forgalom mellett már 280 millió forint nyereséget termelt tulajdonosának (Vitéz 2002). Vidéken a kisebb „kínai piacok” száma 1995-re elérte a harmincat (Nagy 1995).

A Józsefvárosi piac alábbi két leírása egyazon évből származik. Az első egy budapesti kínai nyelvű hetilapban, a második a Határőrség lapjában jelent meg.

Minden reggel hat óra előtt néhány stand tulajdonosa már megérkezik és kinyit. Néhány szűk négyzetméteren a tulajdonosok tucatnyi áruféleséget képesek bemutatni... valóságos lakoma a szemnek, csakugyan csábító! Hétkor a piacot a serpenyők és rizsescsészék kifőzésekből felszálló zaja, arab pénzváltók kiáltásai, eladók és vevők alkudozása, kocsit toló román munkások kurjongatása kelti nyüzsgő életre, lázas mozgásra. A vásárlók minden irányból jönnek: budapesti áruházak árubeszerzői és kis sarki üzletek tulajdonosai éppúgy, mint Horvátországból, Jugoszláviából, sőt Oroszországból idelátogató kereskedők. Tört magyarsággal alkudnak a piac kínai, vietnami, arab és magyar árusaival. Ha nem tudják megértetni magukat, gyorsan előkapnak egy számológépet, és azon mutatják a számokat

tárgyalópartnerüknek. Ha az üzlet megkötetett, eltréfálkoznak egymással, azt az érzést keltve, hogy a világ egyetlen nagy család (Yang 2001).

A konténerekben munkálkodó dolgozók, szorgos személyek ellenőrzése közben csatornabűzszerű szag csapja meg orromat. A bűzt a közeli büfésor sütődéinek melege köpi ki magából, s a szagnál csak a látvány borzalmasabb. Szemét; mocskok; összetákolt pavilonok; igénytelen és gusztustalan ételek. A piacra beérve a szemét megmarad, ázott kartondarabok cuppognak a talpam alatt. A tömegetől mozdulni se lehet. A portékák többsége silány minőségű, de az áruk miatt mégis sokan vásárolnak itt. Az egyik pavilonnál egy kereskedőt buktatnak le a határőrök. Papírjai rendben vannak, de hamis termékeket árul. Eredetüket nem tudja igazolni, így a pavilon körül le kell zárni a területet. Zsákokba kerül a sok hamisítvány, s míg várakozom, megcsodálom a világ legnagyobb alsónadrágját. Mérete XXXXL, három ember kell a kifeszítéséhez (Vezda 2001).

A kínai szöveg úttörő-romantikáját és multikulti-optimizmusát a betolakodó fizikai és kulturális szenny fenyegető melegágyának magyar képével összeolvasva árnyalt képet kapunk a Négy Tigris piacról, ahol mintegy ezer kínai tulajdonú stand mellett vietnami, török, ukrán, magyar, román, afgán és más kereskedők százai is működnek. A kilencvenes évek közepén akkora volt az igény a piac elárúsítóhelyei iránt, hogy ingatlanfejlesztők (nem kínaiak) kibérelték a Fiumei út túloldalán fekvő elhagyott Ganz-gyárépületeket és újabb standok százait alakították ki bennük. Az eleinte többé-kevésbé véletlenszerű áruválaszték rövid időn belül intézményessé vált: kialakult az az árukör – olcsó szabadidőruházat, tornacipő, alsónemű, zokni, ing, nyári ruha, pizsama, dzseki, tollkabát, kötöttáru, strandpapucs - amit a magyarok "a kínai piaccal" azonosítanak. Később ez kiegészült apróbb műszaki cikkekkel, háztartási készülékekkel, ágyneművel és törülközőkkel.

1994-ben az akkor vezető kínai cégek egyike tulajdonosa elmondása szerint csak férfi alsónadrágból hárommilliót adott el Magyarországon (Nyíri 1996:130). A GFK piackutató cég 2002-ben úgy találta, hogy a szabadtéri piacok és utcai árusok 21, illetve 22 százalékkal részesedtek a kiskereskedelmi lábbeli- és ruházaticikk-forgalomból; egy évvel korábban egy másik felmérés az utóbbit egyenesen 39 százalékra becsülte (*Heti Világgazdaság*, 2001. március 31, 65. o.; *Népszabadság* 2002). Az e piaci szegmensbe tartozó áruk túlnyomórészt Kínából származnak, és az árusok jelentős része is kínai: 1997-ben ők alkották a tízezernél nagyobb lakosságú városok piaci árusainak 47 százalékát (Sik 1999). A budapesti hajléktalanlap, a *Fedél nélkül* szerint a „kínai piac” „furcsa megítélésű hely... ahol bár a legtöbben megfordulunk, de ismerősök láttán azonnal irányt változtatunk, akár a nudista strandon, mert – mondjuk ki! – ciki volna felfedni előttük ruháink származási helyét és vásárlási szokásainkat” (Simon 2002).

A kínai áru népszerűsége részben nyilvánvalóan – az előállítási költségek alacsonyága mellett a vámalfizetésből következő – olcsóságából adódik. A piacokon a fogyasztói árak két-háromszor alacsonyabbak a hasonló (vagy ugyanazon) cikkek áránál a legolcsóbb üzletekben. 2002-ben a Józsefvárosi piacon egy póló kiskereskedelmi ára ötszáz és ezer forint között volt, a tréningruhák kétezer, a sportcipők 2500 forinttól indultak. A nagykereskedelmi árak lényegesen alacsonyabbak: egy póló ugyanekkor 250 forint alatt volt. Az alacsony árak mellett azonban a kínai áruk népszerűségében kezdettől fogva meghatározó szerepe volt annak, hogy az egész üzleti lánc gyors reagálása a fogyasztói igényekre, az eladótól a gyártóig. A kínai piaci árus vagy falusi boltos a vásárló kérésére beszerzi a nála

éppen nem kapható színt vagy méretet, az importőrök figyelmesen követik a szabadidőruha-divat változásait, és igényeik szerint a gyártók idényen belül is megváltoztathatják a modelleket.

A piaci árusok elsősorban nagykereskedők. Bevételük elsősorban a viszonteladókkal és üzlettulajdonosokkal kialakított hosszútávú kapcsolatokon múlik. A kilencvenes évek közepén a Józsefvárosi piac a Jugoszláviából, Ukrajnából, Romániából jövő nagykereskedelmi vásárlóknak köszönhette virágzását. A Magyarországi Kínai Kereskedelmi Kamara volt elnöke szerint „a szomszédos országok piacai a magyar piac tengelyére épültek” (Yu 1994). A piac parkolójában egyszerre harminc-negyven, két-ötezer ingázó kereskedőt szállító külföldi rendszámú buszt lehetett látni, és az *Európába Vezető Újság* piaci rovatában ilyen hírek jelentek meg: “A vietnami kereskedők által árult török öltönyök keresettek az örmény kereskedők körében: azt mondják, Jugoszláviában kívánják azokat eladni” (Nyíri 1999:52).

A piac egyéni árusok mellett importőrök és viszonteladók bázisa is. Azok az áruk is ide érkeznek Hamburgon át Kínából, amelyek nem kerülnek a standokra. Vámhatóság szerint 1994-ben naponta hatvan-száz – két tonnát is elérő súlyú – konténer kínai áru érkezett ide (Nagy 1995). A piac árutőzsdeként működik, ahol nemcsak áru, hanem információ is gazdát cserél. Végül a piac a kínai társadalmi élet központja is: körülötte csoportosulnak a kifőzések, fodrászatok, kaszinók, karaokébárok és utazási irodák.

Az etnikai gazdaság növekedése és konszolidálódása

A kínai export Magyarországra a tervgazdaság megszűntekor elszenvedett visszaesés után 1992-ben érte el mélypontját, azóta töretlenül növekszik. Magyarország évek óta Kína legnagyobb exportpartnere a térségben – 2002-ben a közép-kelet-európai export egyharmada irányult Magyarországra –, amit a kínai és a magyar kormány is a kínai kereskedők magyarországi jelenlétének tulajdonít (Lai 2003:1, www.huemb.org.cn/hungary/e1.htm). Ebben a teljesítményben benne vannak a Magyarországról továbbexportált áruk is: a Magyarországi Kínai Kereskedelmi Kamara egy volt elnöke szerint 1994-ben például csak az import 28%-a maradt az országban (Li Qiang 1996). A kínai fogyasztási cikkek magyarországi forgalma azonban még így is elérte, egy becslés szerint, a 300 millió dollárt 1997-ben (Karacs 1997), amikor a magyar adatok szerinti behozatal vámértéke 288 millió dollár volt.⁸ Az import értéke a kínai nagykövetség szerint 2005-ben több mint négy milliárd dollár volt, százszorosa az 1992. évi értéknek.⁹ Ugyanakkor a kilencvenes évek közepe óta az importnövekedést elsősorban nem a kínai vállalatok jellemző importcikkei, hanem a magyarországi összeszerelő-üzemekkel rendelkező multinacionális vállalatok (pl. Nokia, Philips, Siemens, IBM, Flextronics, Audi) – részben vállalaton belüli – alkatrészimportja. A ruha-, textil- és cipőbehozatal a magyar vámadatok szerint 2002-ben összesen 646 millió dollárt, tehát az importnak már csak mintegy harmadát (kínai adatok szerint 42%-át) tette ki, szemben az 1994-es kb. 80%-kal (Lai 2003:1, www.huemb.org.cn/hungary/e1.htm). A növekedés azonban ebben a kínai importőröket jellemző árukategóriában is több mint nyolcszoros. A Bőr-, Cipő- és Bőrfeldolgozóipari Tudományos Egyesület szerint a Kínából és a közvetítőként szereplő Hongkongból származó cipőimport 2000-ben közel volt a 30 millió párhoz, tehát a teljes cipőimport csaknem háromnegyedét tette ki (Demeter 2002).

⁸ www.huemb.org.cn/hungary/e1.htm, megtekintve 2003. október 27-én.

⁹ Zhu Zushou nagykövet beszéde az ELTE Konfuciusz Intézetének megnyitóján, Budapest, 2006. december 21.

A sikeres kínai árusok fokozatosan viszonteladókká (*baohuoshang*), egyesek pedig importőrökké (*fahuoshang*) váltak. A migránsok kisebb része kezdettől fogva importtal foglalkozik. Legtöbben állami külkereskedelmi, szállítmányozási vagy más cégek alkalmazottai voltak Kínában, és vállalataik jóváhagyásával jöttek Magyarországra, hogy új piaci lehetőségeket kutassanak föl és képviseljék a vállalatot. Munkaadóik számára ez nemcsak új piacot jelentett, hanem személyi kiadásait is csökkentette. Az ilyen alkalmazottak általában fizetés helyett a bevétel bizonyos százalékát kapták. Bár Magyarországon bejegyzett cégeik hivatalosan nem képezték az anyavállalat tulajdonát, ők mégis nemritkán szolgálati útlevéllel utaztak és egy két év körüli időszakra az anyavállalat alkalmazottainak számítottak. Ezután a küldő vállalat és a kiküldött kapcsolata fokozatosan lazábbá vált. Sokan nem tértek vissza Kínába, de továbbra is élvezik korábbi vállalatuk támogatását és hazalátogatáskor a vállalathoz tartozás bizonyos előnyeit.¹⁰

Az ilyen migránsok nemcsak az áruforrásokhoz való kedvezőbb hozzáférés előnyeit élvezték, hanem az állami vállalatok nemritkán kezdőtőkével és az áruszállítás során kedvező hitelekkel is ellátták őket. Másfelől az anyavállalat vezetőinek ebből személyes anyagi előnyük származhatott, részben közvetlen átutalások formájában, részben úgy, hogy az anyavállalat és a tőle formálisan független magyarországi cég Kínában vegyes vállalatot alapított, amelybe az állami vállalat menedzsmentje kimenekíthette a vállalat tőkéjét. Az ilyen vegyes vállalatoknak ugyanis nemcsak az adózási szabályai kedvezőbbek, hanem a bevételüket ki is vihetik Kínából (Nyíri 1999:52-54).

A kilencvenes évek elejének egyik legnagyobb magyarországi kínai vállalkozása, a Hualu tulajdonosa szerint

A magyarországi kínai vállalatok számára a tőke fő forrása különböző ... otthoni külkereskedelmi cégek támogatása: enélkül a magyarországi kínaiak tíz év alatt sem érték volna el a jelenlegi (gazdasági) színvonalukat. ... A magyarországi kínaiak nagyrészt hitelbe szerzik be az árut (Li Qiang 1996).

Maga a Hualu, amely 1995-ben 780 ezer dolláros bejegyzett tőzstőkével, 52 magyar és 26 kínai alkalmazottal rendelkezett, a Zhejiang Tartományi Import-Export Vállalat negyvenszázalékos tulajdonában volt (Li Qiang 1996).

Transznacionális vállalkozók

Az áru fokozatosan jobb minőségű és jobban tervezett lett. Az első Kelet-Európába szállított kínai áru eladatlan készletekből került ki, de nemsokára az importőrök már kimondottan a magyar piacra rendelték az árut, gyakran a helyi üzletekből beszerzett minták alapján. A nagy importőrcégek tulajdonosai látogatják a nemzetközi kereskedelmi vásárokat és a legfrisebb divat szerinti sportcipőket és tréningruhákat rendelik meg szállítóiktól. Bár a kínai cégek árai alacsony tartását költségeik minimalizálásával érik el és így mellőzik a reklámozást, a legnagyobb vállalatok közül néhánynak sikerült elérnie a márkafelismerés bizonyos szintjét a magyar piacon. Ezek közül a két legismertebb, sportcipőket és ruházatot forgalmazó divatcég, a Wink és a Sandic, köztéri és sajtóreklám-kampányokat folytatott, sporteseményeket szponzorált, és legújabbán tévéspotokat is sugárzott. Marketingstratégiájuk része az is, hogy a termékeiket árusító kínai és magyar tulajdonú üzletekkel szerződéseket kötnek, melyek értelmében az üzletek kiragasztják a termékek logóját, cserébe jutalékot kapnak az eladásokból. A Wink honlapja (www.wink.hu) szerint a márkát országsszerte 250 üzlet forgalmazza. A termékek pozicionálása az alacsony áron és a

¹⁰ Interjúk migránsokkal Shandong és Gansu tartományokból és Pekingből, 2000-01.

divatos külsőn alapul. A Sandicnak a budapesti buszokon folytatott reklámkampánya a "Sandic: elérhető divat" szlogent használta.

Több cég más kelet-európai országokban is leányvállalatokat nyitott vagy kínai forgalmazókat keresett. A magyar piacra 1993-ban bevezetett Wink jelen van a szlovén, szerb, montenegrói és lengyel piacon is, és a cég honlapján közzétett információ szerint 1999-ben kétféle pár lábbelit adott el. Hasonló csatornákon át egyes cégek a dél-amerikai és afrikai piacokat is elérték. Itt ugyanis a kínai migránsok megjelenése és az alacsony árú cipő és divatáru iránti kereslet a kelet-európaiakhoz hasonlóan kedvező körülményeket teremtett a kínai importnak, és a magyarországi kínai vállalkozók az itt felépített üzleti modelltsikerrel alkalmazták ott is. Mi több, a Kelet-Európában eladatlan nyári vagy téli készleteket a déli félteke piacaira lehetett szállítani, ahol a szezon csak ekkor kezdődött. Ahogy a Magyar vámok emelkedtek, az eladási árak viszont stagnáltak, mind több magyarországi kínai importőr a kínai áruk növekvő dél-európai (olasz, spanyol és görög) piaca iránt is elkezdett érdeklődni.

A nemzetközi terjeszkedés szempontjából az egyik legsikeresebb cég a Guoshi Group, amelyet Guo Jiadi, korábban Kínában egy állami vállalat tisztségviselője, ma pedig a Fujiani Tartományi Népi Tanácskozó Gyűlés tagja alapított. A Guoshi a magyarországi kínai vállalkozói elit transznacionalitását példázza.

Guo a kilencvenes évek elején indította el a Sandic márkát, 1995-ben pedig saját cipőgyárat nyitott Fujian tartomány Putian megyéjében, és a bátyját kérte föl a gyár vezetésére. A gyárban ezer körüli alkalmazott dolgozik, és a cég honlapja (www.sandic.hu) szerint a bejegyzett törzstőkéje meghaladja a 6000 millió yuant. Később Guo kiterjesztette a márkát több más kelet-európai és amerikai piacra, és jelenleg Csehországban, Lengyelországban, Szlovákiában, Romániában, Szerbiában, az Egyesült Államokban és Brazíliában működnek elsősorban cipőimporttal és –nagykereskedelemmel foglalkozó vállalatai. 1999-ben a cég Spanyolországban is nyitott egy leányvállalatot. A magyarországi forgalom csökkenését a kilencvenes évek végén új piacok - Libanon, Jordánia és Dél-Korea - kompenzálták.¹¹ A Guoshinak magában Kínában is van némi forgalma. A Guoshi Xieye gyár igazgatója szerint 1999-ben a vállalat Kelet-Európában mintegy egymillió pár cipőt adott el.

2000-ben Guo, hogy túllépjen a Sandicot a "kínai piachoz" kapcsoló termékimázsán, új márkát vezetett be, a Moont, amely csak bevásárlóközpontokban került forgalomba 3000-8000 forintos, tehát a Sandicénál valamivel magasabb fogyasztói áron. 2001-ben Guo körülbelül kétféle millió dollárra becsülte a cég által Kínából exportált áru összesített értékét. Az eladások forgalma ennél természetesen sokkal magasabb: Guo budapesti könyvelője csak a Moon márká magyarországi eladásait 1,2 millió dollárra becsülte az első évben. A magyarországi cégnek tizenegy magyar és öt kínai alkalmazottja van. Cipőn és egy sportruházati termékcsaládon kívül a cég horgászfelszerelést is importál.

A cégcsoport pénzügyi és adminisztratív kiszolgálásáért részben Guo Hongkongban bejegyzett vállalata felelős, amely a tengerentúli vállalkozások számára hongkongi bankhiteleket vesz fel és lebonyolítja a Kínából a tengerentúlra irányuló exportot, illetve a cipőgyártás alapanyagainak behozatalát Kínába Tajvanról és Dél-Koreából. A putiani Megyei Külkereskedelmi Hivatal vezetője szerint az ezredfordulón Guo volt a megye

---

¹¹ Interjú Putianben (Fujian), 1999. augusztus 22.

legnagyobb európai befektetője és az egyetlen gyártó, aki közvetlenül (tehát nem külkereskedelmi vállalatok közvetítésével) exportált Európába.¹²

A ruhipiac telítődése és változások az etnikai gazdaságban

A kelet-európai kínai folklór az 1995 előtti időszakra mint olyan aranykorra emlékszik, amikor mindent százszázalékos haszonnal lehetett eladni.¹³ Abban az időben állítólag egy év alatt lehetett dollárszázerezes vagyonokat fölhalmozni. A kilencvenes évek közepén a hasznot több körülmény is csökkentette. A piac egyre telítettebbé vált, a szomszédos országokból jövő bevásárlóturizmus a kínai vállalkozások ottani megjelenésével csökkent, a vámtarifák többször emelkedtek (1995-ben a négyszeresükre, ami négyezer konténernyi kínai importáru átirányítását eredményezte más országokba) (Nagy 1995), a forint árfolyama pedig esett a yuannel szemben. A kertvárosi hipermarketek megjelentek az alacsony árú divatáru és cipő piacán, kellemesebb bevásárlási körülmények között kínálva a nagyrészt Kínából behozott árut. Végül, a veszteséges és rosszul irányított állami szektor reformjának részeként, a pekingi kormány megtiltotta az alacsony kamatozású hitelek nyújtását tengerentúli kínai vállalkozóknak és elrendelte, hogy az állami vállalatok kötbért kérjenek az exportáru szállításakor és korlátozzák külföldi befektetéseiket. Az 1998-as "ázsiai devizakrízis" idején pedig ezt újabb utasítás követte, mely szerint az állami vállalatoknak fel kellett számolniuk tengerentúli befektetéseik nagy részét. Küldöttségek érkeztek Magyarországra, hogy megpróbálják behajtani az állami vállalatok kinnlevőségeit itteni partnereiktől, de többüknek csak hűlt helyét találták.¹⁴ A Hualu főnöke megfogalmazásában "minden szállító ... egyszerre akarta visszakapni a hitelbe szállított árut ... úgyhogy válságba kerültünk". (Az interjú megjelenése után nem sokkal a nyilatkozó maga is összecsomagolt és Sierra Leonéba költöztette a céget.) Az importőrök a nyomást továbbadták nagykereskedelmi ügyfeleiknek, azok pedig a kiskereskedőknek, szaporítva amúgy is számos üzleti gondjukat.

Az ezredfordulón a helyzet tovább romlott. A Bőr-, Cipő és Bőrfeldolgozóipari Tudományos Egyesület és más szervezetek által képviselt ágazati lobbijának nyomására 2000-ben a korábban értékben meghatározott cipőimportkvótát fölváltotta a mennyiségi kvóta. Ezt a kínai importőrök Hongkongon keresztül importálással kerültk meg. 2002 végén azonban a vámszervek bevezették a kínai import vámértékbecslését, azaz már nem fogadták el az importőr által bejelentett értéket. Ez a korábban már néhányszor alkalmazott, de végül mindig elvetett intézkedés egy átlagos konténernyi, ötven-százezer dollár értékű áru vámját kínai importőrök becslése szerint egymillióról négy-hat millió forint körülre emelte (Demeter 2002).

A kereskedők költségei tehát emelkedtek, miközben áraikat csökkenteni kényszerültek. A Józsefvárosi piac egyik árusának visszaemlékezése szerint egy póló nagykereskedelmi ára 1994-ben 300 forint volt, ami akkor két dollárt ért; 2001-ben ugyanazt a pólót 200 forintért, azaz az infláció miatt már csak egy dollárért lehetett eladni. A szegedi piac egyik árusa elmondta, hogy 1995-ben, első

---

¹² Uo.

¹³ A kínai kereskedők magyarországi tevékenységét – amelyben kevés versenytárral kellett találkozniuk – ők is, mások is szokatlanul jövedelmezőnek ítélik meg. Azonban Csugyinovszkih és Zsulín (2001:24) megjegyzi, hogy eleinte az "ingázó kereskedelemben" részt vevő oroszok is százszázalékos haszont céloztak meg.

¹⁴ Egy ilyen esetet ír le You Mingfa: "Xiongyali Budapeisi Maoyi Gongsi xianxing ji" (Feljegyzés a magyarországi Budapesti Kereskedelmi Vállalat jelenlegi helyzetéről), a Kínai Szervezetek Európai Szövetségének címezve, 1997. december 30.

magyarországi évében tízezer dollárnak megfelelő összeget keresett. 2000-ben már csak tízszázalékos haszonnal dolgozott, de a nagyobb forgalomnak köszönhetően – most már stabil vásárlókörrel és két piaci standdal rendelkezett – bevétele mintegy 26 ezer dollárnak felelt meg, amiből költségei levonása után megmaradt tizenkétezer. De Szegeden a kiadások sokkal alacsonyabbak, mint Budapesten. A Józsefvárosi piac két 1999-ben meginterjúvolt árusa arra panaszkodott, hogy még az év két legjobb hónapjában is, amikor csaknem tízezer dollárnyi árut adtak el mintegy harminc százalékos haszonnal, a költségeik – lakbér, az elárusítóhely bére, társadalombiztosítás, táplálkozás, autó – levonása után csak havi néhány száz dollárt sikerült megtakarítaniuk.

A Józsefvárosi piac elárusítóhelyei bérleti jogának eladási árai az üzlet jövedelmezőségével együtt változtak. 1995-ben egy elárusítóhely bérleti jogáért negyvenezer dollárt kellett fizetni, 1998-ban már csak húszezeret, 2000-ben ötvenezeret, végül 2002-ben, amikor az importőrök konténerenkénti haszna állításuk szerint háromezer dollárra esett, mindössze négy-ötezeret. A csökkenő haszon mellett a legutóbbi zuhanás a piac bezárásával kapcsolatos várakozásokkal is összefügg. (2002 végén a MÁV bejelentette, hogy a jelenlegi bérleti szerződés 2004-es lejártakor nem kívánja azt meghosszabbítani. Ez egyelőre nem történt meg, de a küszöbön álló bezárásról szóló hírek azóta menetrendszerűen fölröppennek, és a Józsefváros rendezési tervében is a piac fölszámolása szerepel.)

A csökkenő haszon az importőröktől az árusokig az egész üzleti láncra kihatott, de eltérő reakciókat váltott ki. A nagyobb tőkével rendelkező vállalkozások a „kínai piac” hagyományos körein kívüli üzleti kapcsolatok megteremtésére összpontosítottak. Sok importőr jobb minőségű árura tért át. Többen új márkákat indítottak el, amelyet csak saját üzleti hálózatukban árúsítanak. Mások a versenytárs hiper- és szupermarketek beszállítói lettek, nemcsak az alacsony árú divatáru, hanem a háztartási fémáru, bútor és más tartós fogyasztási cikkek kategóriáiban is. A legsikeresebbek Európa, sőt Észak-Amerika több országára vonatkozó beszállítói szerződéseket kötöttek multinacionális üzletláncokkal (pl. Baumax). Néhányan magyar termékek – elsősorban élelmiszerek - exportjával próbálkoztak, páran pedig az importot helyi gyártással igyekeztek kiegészíteni (csavargyár, szövőműhely). Egy cég kínai robogók importjával próbálkozott, és a 2000-es évek közepére annyira sikeresnek bizonyult, hogy nemcsak kiterjesztette az exportot Nyugat-Európára és az Egyesült Államokra, hanem gyártóüzemet is vásárolt Olaszországban.

Azok az üzletemberek, akik Kínában kapcsolati tőkével rendelkeztek, de lemaradtak a kilencvenes évek első felének „puha” pénzforrásairól, igyekeztek kínai nagyvállalatok magyarországi beruházásainak vagy ellenkezőleg, technológiákat kereső kínai önkormányzatok és vállalatok közvetítőjeként föllépni. Néhány merészebb vállalkozó, kihasználva a Kínában tapasztalható érdeklődést a migránsok életét bemutató tévésorozatok iránt és a magyarországi filmgyártás viszonylagos olcsóságát, a filmiparban igyekezett üzleteket közvetíteni. Néhány korábbi, magyarországi kínai üzletemberek által nyélbe ütött sorozat – többek között a *Duonao hepan de huang taiyang* (Sárga nap a Duna partján) – után Wei Xiang, a Wink márka tulajdonosa, 2004-ben Pekingben megalapította a Wink Culture céget. Milutinović szerint a cég fennállásának első évében két szappanoperát gyártott, és mindkettőt sugározták földi és Magyarországon fogható műholdas kínai csatornák is. Wei emellett távközlési cégekben is vásárolt részvényeket (Milutinović 2005:154).

Többen tevékenykednek közvetítőként az ingatlanüzletben és a kereskedelemben. A Gansu tartomány hárommillió lakosú székhelyén, Lanzhouban magyarországi kínai

vállalkozók befektetéseként fölépült nagy bevásárlóközpont felavatásán a Lanzhouval egy budapesti kínai vállalkozónak köszönhetően testvérvárosi kapcsolatot létesített Kaposvár képviselői is jelen voltak. (Egyes budapesti kínaiak szerint azonban a tőke valójában lanzhoui állami vállalatoktól származott, és a magyarországi partnerek csupán a pénz "átmosására" szolgáltak.) Egy másik migráns egy pekingi szupermarket-lánc, a Chaoshifa üzletét nyitotta meg Budapesten. A legnagyobb ilyen beruházás a 2003 márciusában megnyílt Asia Center, amely a tervben szereplő 60 milliárd forintos beruházással és 205 ezer négyzetméteres területével "Európa legnagyobb nagykereskedelmi, üzleti és kiállítóközpontjaként" hirdette magát. A magyarországi kínai vállalatoktól korábban nem látott, költséges marketing arra volt hivatott, hogy meggyőzze a bérlőket és az üzletfeleket, itt – amint egy, a www.asiacenter.hu/hun/press/releases.csn honlapon olvasható sajtóközlemény fogalmazott – "nem egy új kínai piac épül". Egy magyar PR-cég által kidolgozott stratégia részeként az Asia Center II. kerületi, Tölgyfa utcai irodaépületének megnyitását 2001-ben a Ludwig Múzeumban megtartott bankettal ünnepelték, amelyre a beruházás vezetője, Michael Song – korábban ruha- és cipőimportőr és a Playboy divatmárka magyarországi tulajdonosa – egy Rolls-Royce-on érkezett. A következő évben az Asia Center a Le Méridienben rendezte meg az "első magyar-ázsiai üzleti fórumot". Egy sajtóközlemény szerint Song a Strabag osztrák építőipari vállalatot győzte meg a tervről, majd a Strabag szerezte meg a beruházáshoz szükséges 200 millió dolláros osztrák bankhitelt (www.asiacenter.hu/hun/press/releases.csn), budapesti kínaiak szerint azonban a befektetés mögött némi "puha" kínai állami tőke is állt. 2004-ben Song és felesége eladta részesedését a Strabagnak, azonban „alapítói” szerepüket az üzletközpont előtt elhelyezett nagyméretű márványtábla dicsőíti.

Az Asia Center elsősorban a Magyarországon korábban nem képviselt kínai és más ázsiai vállalatokat célozta meg bérlőként, ez azonban 2007-ig nem sikerült: az állandó reklám ellenére bukásnak tűnik: az üzletek fele üres, és a bérlők többsége a Józsefvárosi piacról költözött át. Azonban az a cél is megghiúsult, hogy a „modern” – mozgólépcsőkkel felszerelt, légkondicionált - Asia Center fölváltsa a zsúfolt és „primitív” Négy Tigris piacot mint a kínai áruk nagykereskedelmi központja: hiába érveltek a befektetők, hogy az Európai Unióban nincs helye a piacoknak, az árusok többsége maradt a jól bejáratott helyen.

A 2000-es évek közepén, részben a Medgyessy-kormány által elindított célzatos külpolitika hatására, egyértelművé vált, hogy Magyarország a kínai befektetések fő térségbeli célpontja marad. A Flextronics videotechnológiai vállalat összeszerelőüzeme, a Huawei és a Zhongxin információs óriás leányvállalatai és a Skála áruházhálózat kínai kézbe kerülése már az új befektetéshullám része. Bár a magyarországi kínaiak szerepe e befektetésekben nem egyértelmű, valószínű, hogy a befektetők döntését befolyásolta a Magyarországról mint Kelet-Európa kínai gazdaságának központjáról kialakított kép. 2005-ben a kínai kormány bejelentette, hogy európai kereskedelmi kiállítóközpontot szeretne létrehozni az Asia Center és a vele szemben elhelyezkedő China Mart területén, és ezt 2007-ben, Gyurcsány Ferenc kínai látogatásakor megismételte. (A China Martot kínai vállalkozók egy csoportja 2004-ben nyitotta meg, azzal, hogy négyszáz üzletet kíván kialakítani a jelenleg a Négy Tigris piacon és környékén működő vállalkozásoknak, azonban ez sem volt sikeresebb az Asia Centernél.)

Üzletek és éttermek

Miközben a tőkeerősebb vállalkozók a hipermarketeket célozták meg és közvetítői szerepre törekedtek, a kisebbek nagy- és kiskereskedelemmel egyaránt foglalkozó üzletekben, valamint gyorséttermekben látták a piacról kivezető utat. Mindkét, az

ezredforduló táján gyorsan elterjedt vállalkozási formát a piacnál alacsonyabb kockázat és alacsonyabb haszon jellemezte, bár az első, jó elhelyezkedésű gyorsétermek igen jövedelmező hírben álltak. A kínai üzletek fogyasztói árai, bár a szupermarketekénél még mindig jelentősen alacsonyabbak, csaknem kétszer olyan magasak, mint a Józsefvárosi piac nagykereskedelmi árai, de az üzletek forgalma kicsi. 2001-ben a budapesti kínai nagykövetség kétezerre becsülte az ilyen üzletek számát. A kínai boltok mára az eldugott falvakban is megjelentek. Jövedelmezőségük igen változó, amit az alábbi két példa illusztrál.

Chen 1998-ban érkezett Magyarországra. Miután egy ideig egy kínai klinikán dolgozott asszisztensként, 1600 dollárért, kibérelt egy-egy üzletet Mezőkövesden és Hatvanban. Minthogy kevés pénzzel rendelkezett és nem volt raktára, mindennap hajnali ötkor a Józsefvárosi piacra ment áruért. Egy saját tőkével nem rendelkező kínai férfi ismerősét jutalék fejében megbízta az egyik üzlet vezetésével. 2000 elején a két üzlet együttes forgalmát havi hatezer dollárnak megfelelő összegre becsülte, aminek mintegy negyede volt a haszon. Sikerét annak tulajdonította, hogy jó kapcsolatot teremtett a Józsefvárosi piac árusaival, minek köszönhetően a kezdeti időszakban egyhavi hitelbe vásárolhatott. Mivel a készletet rendszerint egy hét alatt eladta, a hitel lejárta előtt a bevételt több áru vásárlására és így a forgalom növelésére fordíthatta.

2000 novemberében Chen nagyobb üzletet nyitott Tiszaújvárosban, amiért kétezer dollárnak megfelelő havi bért kellett fizetnie. Az induláskor negyvenezer dollárnyi árukészletet vásárolt és tíz magyar alkalmazottat vett föl. Ám öt hónap múlva húszezer dollár veszteséggel és tizenhatezer dollár adóssággal bezárta az üzletet. Ugyanakkor a két kisebb üzlet havi forgalma huszonkétezer dollárnak megfelelő összegre emelkedett, a költségek levonása utáni nettó haszon pedig mintegy négyezer dollárra. Most már nem kellett naponta busszal járnia a piacra: mint a legtöbb kínai üzlettulajdonos, kisteherautót vásárolt, és heti egy alkalommal töltötte föl a készletét a piacon.

Yan Chennél ambiciózusabb célokat tűzött ki, de nem járt sikerrel. Öt éve kereskedett a szegedi piacon, amikor 2000-ben úgy döntött, hogy megnyitja a város első nagykereskedését. Divatáru és cipő mellett az üzlet egy kínai importőrtől vásárolt porcelán edényeket is árusított, a szegedi Tesco hasonló árujának hatvan százalékaért. Yan a városi kábeltévében, szegedi és szabadkai újságokban, illetve szórólapokon Sandic-márkaboltként hirdette az üzletet "magyar és szomszédos országokbeli üzleti vásárlók" számára. Az üzletben három magyar nőt alkalmazott, egyikük mintegy menedzseri szerepkörben felelt a reklámért, felügyelte a két eladót és tartotta a kapcsolatot az ingatlan főbérlőjével. Yan Chenhez hasonlóan egyszer egy héten járt kisteherautójával a Józsefvárosi piacra, hogy a Sandic nagykereskedelmi raktárából és más kereskedőktől újabb árut vételezzon.

De a várt jugoszláv vevők elmaradtak, és a szegedi piac kínai kiskereskedői Yan üzlete mellőzésével továbbra is Budapestről szereztek be árujukat. Ahogy a forint leértékelődése folytatódott, Yan kénytelen volt a növekvő költségek egy részét áremeléssel kompenzálni, ez azonban tovább csökkentette az eladásokat, amin már az árleszállítás sem segített. Yan szerint a legfőbb gond nem az áru ára vagy minősége volt, hanem egyszerűen az, hogy túlsok hasonló áru volt a piacon. Az év végére Yan csaknem tízezer dollár veszteséget halmozott föl és úgy döntött, bezárja a nagykereskedést. A piaci standot feleségére bízta, ő maga pedig Marokkóba költözött.

A „kínai üzletek” a felismerhetőségre törekednek, még akkor is, ha az üzletben nem látni kínait. A falusi boltokat általában csak hetente egyszer látogatja meg a tulajdonos – aki a körzetben gyakran több üzlettel rendelkezik –, egyébként helybéli alkalmazottak vezetik azokat.

Az első kínai tulajdonú étterem Budapesten 1990-ben nyílt meg, de a kínai éttermek száma sokáig csekély, áraik pedig magasak maradtak. 1994-ben Budapesten 48 kínai étterem volt. Az első kínai vendéglátósok közül többen nem Kínából, hanem a kínai éttermekkel tútelített Nyugat-Európából költöztek Magyarországra. A nem sokkal később megjelenő, készételeket kínáló önkiszolgáló gyorséttermekben egy ebéd ára körülbelül megfelelt egy McDonalds-menüének vagy egy vállalati étkezde ebédjének, de minthogy a fogyasztók ízletesebbnek, változatosabbnak és táplálóbbnak fogták föl, ebédidőben a kínai gyorséttermek fokozatosan nagy népszerűségere tettek szert. A kilencvenes évek végén elszaporodó budapesti bevásárlóközpontokban mindegyikében nyílt kínai gyorsétterem. Az első, amely 1996-ban a Duna Plazában nyílt meg, 1990-ben Ausztráliából Magyarországra került tulajdonosa, Zeng szerint Európa legnagyobb kínai gyorsétterme. Indulásakor az étterem elmondása szerint havi tíz-tizenötezer dollár hasznot termelt. 2001-re Zengnek már hét étterme volt: négy gyorsétterem budapesti és egy egy győri bevásárlóközpontban, két hagyományos étterem Budapesten és egy Szentendrén. A legnagyobb forgalom idején Zeng üzletei több mint száz magyar alkalmazottnak adtak munkát.

A Zengéhez hasonló korai gyorséttermek sikerén felbuzdulva 1998 és 2000 között a Négy Tigris piac több árusa hagyta ott a piacot és nyitott gyorséttermet. Ebben az időben elmondásuk szerint egy budapesti gyorsétterem havi kétezer-négyezer dollárnak megfelelő hasznot hozott. Ellentétben a hagyományos éttermekkel, amelyeknek magasan fizetett kínai szakácsok, valamint magyar pincérek bérét kellett fizetniük, a gyorséttermek nagy része alacsony költségű, egy-három magyar alkalmazottal dolgozó, sok esetben pedig kizárólag egy házaspár munkáján alapuló családi vállalkozás (a férj főz, a feleség kiszolgál). A gyorsétterem-robbanás azonban tútelítettséget teremtett: 2001-ben Budapest belső kerületeiben már volt olyan utca, ahol egymástól alig egy sarokra három kínai gyorsétterem működött. Kínai büfék nyíltak még egyes strandokon, illetve a Sziget fesztiválon is. Jövedelmezőségük ennek megfelelően esett: Zheng és Fu, akik 1998-ban nyitották meg hagyományos, de alacsony árú éttermüket, 1999-ben a költségek levonása után még hármezer dollár haszonnal dolgoztak, a rákövetkező évben már csak a felével.

Míg a gyorséttermek általt felszolgált ételek a tulajdonosok elképzelése szerint a magyar ízlésnek hivatottak megfelelni, a hagyományos éttermek jelentős része a kínai vendégeket célozza meg. Vannak példák arra is, hogy kínai vállalkozók nem kínai vendéglátóipari egységeket – gyrost felszolgáló grillbárt, rétesboltot, vidéki éttermet – üzemeltetnek. Budapesten három kínai tulajdonú háromcsillagos szálloda is működik.

A kínai vállalkozások egy szűkebb, de gyorsan növekvő szférája az „etnikai szolgáltatásoké”, amelyek spektruma az élelmiszerboltoktól a videotékákig, fodrászatokig, telefonkártya-kereskedőig, utazási irodákig, autószervezekig és újságokig terjed. Sajátos helyet foglal el az úgynevezett „kínai szolgáltatóházak” (*huaren shiwusuo*) korlátozott, de jövedelmező piaca. Szolgáltatásaik a fordításoktól az idegenrendészeti és más hivatalos eljárásokban nyújtott segítségig terjednek. Ide tartoznak a szállítmányozással, vámügyintézással és raktározással, illetve az ingatlanközvetítéssel foglalkozó ügynökségek is. Az ilyen vállalkozásokat rendszerint olyan tapasztaltabb migránsok vezetik, akik állításuk szerint jól tudnak magyarul és jó helyi kapcsolatokkal rendelkeznek.

A magyar hivatalos szervek képviselői, a sajtó és a hazai ipari lobbis rendszeresen vám- és adócsalással, csempészetrel és márkavédjegy-hamisítással vádolja „a kínaiakat” (Tóth 1997). A Bőr-, Cipő- és Bőrfeldolgozó-ipari Tudományos Egyesület például azt állítja, hogy az alulszámolás miatt a költségvetés évi közel 40 milliárd forinttal esik el (Demeter 2002). Az ellenséges viszony rendszerint a médiaközbeszéd szintjén marad, de elvétve előfordul, hogy a kínai versenytársaik jelenlétét megelégedő magyar üzletemberek megpróbálják tettekre buzdítani a közvéleményt. 2004-ben hetven mohácsi boltos a tizenegy kínai üzlet bezáratására kérte a polgármestert azon az alapon, hogy „a kínaiaknak gyakran nincs érvényes tartózkodási engedélyük, illegálisan dolgoznak és a szabályok megkerülésével szerzik be az árujukat”. A polgármester ezt elutasította, de kijelentette, hogy „hosszabb távon bizonyos korlátozások bevezetése segítheti az egészséges versenyt” (Magyar Hírlap, 2004. június 3.). 2006-ban két kínai és tizenkét magyar üzletembert, köztük volt vámtiszteteket, vettek őrizetbe ötmilliárd forint értékben elkövetett vámcsalás gyanújával.

Sok kínai vállalkozó elismeri, hogy árujuk elvámolásakor gyakran a valóságnál alacsonyabb értéket jelent be, de hozzáteszi, hogy versenyképességüket csak így lehet fenntartani. Többen kijelentették, hogy az importáru elvámolását végző ügynökségek az ő megkérdezésük nélkül fizetik le a vámosokat, azt állítva, hogy enélkül nem is lehet elvámolni az árut.¹⁵ Elismerték azt is, hogy gyakran bejelentés nélkül foglalkoztatnak magyar munkaerőt. Azonban e gyakorlat a magyar vállalkozók körében nem kevésbé elterjedt. Ellentétben a hazai vállalkozókkal, a kínaiaknak tartózkodási engedélyül minden meghosszabbításakor bizonyítaniuk kell, hogy vállalkozásuk működik, adót fizet, és megfelelő szintű megélhetést biztosít számukra. A bejelentett adó és jövedelem összegét a vállalkozók nem az eladott áru függvényeként, hanem a Magyarországon tartózkodás díjaként fogják föl és úgy nevezik, hogy yang lanka („etetni a kék kártyát”, azaz a letelepedési engedélyt). Egy árus elmondása szerint „bár minden kínai csal az adón, mégis, még egy jó könyvelővel is egy évben 200-400 ezer forint” ÁFÁ-t kell fizetni. „Mi nem értünk ehhez, meghagyjuk a könyvelőnek. De valakinek rossz könyvelője volt, és ő 800 ezret fizetett.” Vagyis a törvényesen elvárt kincstári jövedelemhez képesti elméleti veszteség ellenére a kormányzat reális nyereséget könyvel el. Ehhez járul az az összeg, amivel a tisztviselők jövedelme a vesztegetésből következően emelkedik.

Kirekesztés, transznacionalitás és sikerkényszer: egy közvetítő kisebbség

A magyarországi kínaiak – és kínai migránstársaik egy sor más országban – beleillenek a „közvetítő kisebbség” (*middleman minority*) Turner és Bonacich (1980) által leírt modelljébe, ha figyelembe vesszük a huszonegyedik századi globalizáció és transznacionalitás okozta változásokat.¹⁶ A „közvetítő kisebbség” fogalma olyan migránsokat takar, akik határokon átnyúló etnikai hálózatokra támaszkodva intézményesített pozíciókat építenek ki a gazdaság bizonyos jól körülhatárolt, a társadalom felső és alsó osztályai között elhelyezkedő területein, miközben maguk – idegenségük okán – a hierarchián kívül maradnak. Ez a fogalom jobban alkalmazható a transznacionalitás körülményei között, mint az olyan később bevezetett terminusok, mint „etnikai zárványgazdaság” (*ethnic enclave*, pl. Wilson és

¹⁵ Tóth (1997:227) értesülései hasonlóak.

¹⁶ Erre a fogalomra Sik Endre hívta föl a figyelmemet.

Portes 1980) vagy *ethnic niche* (Waldinger 1996), amelyek csak a nemzet-állam-társadalom keretein belül értelmezhetők.¹⁷ A Turner és Bonacich-féle leírásban a hálózatok a munkaerő, tőke és üzleti információ rugalmas mobilizálása révén olyan árukat és szolgáltatásokat képesek kínálni, amelyek egyáltalán nem vagy csak magasabb áron érhetőek el az adott helyen. Minthogy a társadalmi mobilitásnak a helybéliek rendelkezésére álló útvonalai zárva vannak előttük, megélhetésük az etnikai gazdaságon múlik, tehát versenyképességük megőrzése érdekében le kell szorítaniuk a költségeket. Emiatt, és sebezhetőségük folytán hajlamosak deviánsnak tartott gazdasági szerepek vagy módszerek vállalására („rabszolgamunka”, „bolhapiac”). Ezért aztán a befogadó társadalom az egész csoportot egyre inkább egy adott üzletággal azonosítja, és gazdasági fenyegetésként könyveli el. Bár a helybéliek nap mint nap találkoznak a migránsokkal, a tipikus helyzet az, amelyben a migráns az árus, és a helybéliek a vásárlók, ami inkább az ellentétek mélyítéséhez, mint azok áthidalásához járul hozzá. Ezek a migránsok a befogadó társadalom megnyilvánulásaiban nem az adott társadalom részeként jelennek meg, hanem jól ismert, hasznos, olykor egzotikusan érdekes, de potenciálisan veszélyes idegen elemként. Ez a helyzet a jogi sebezhetőséggel súlyosbítva eltántorítja a migránsokat attól, hogy további hosszú távú pénzügyi vagy érzelmi befektetéseket kockáztassanak meg az adott országban.

A közvetítő kisebbségek a modern kor előtti Európából és a gyarmati Délkelet-Ázsiából, Afrikából ismerősek. Nem jellemzők ugyanakkor a háború utáni Nyugat-Európára, ahol erőteljes a társadalmi mobilitás, jól fejlett és szabályozott kiskereskedelmi hálózatok működnek, és nincsenek diszkriminatív törvények és módszerek. A zsidó szatócs, a bosnyák vándorárus és a cigány üstfoltozó alakja Magyarországon is feledésbe merült, mire 1989-ben fölbukkant a kínai falusi boltos és az arab pénzváltó. A kelet-európai új kínai migránsok olyan gazdasági környezetben találták magukat, ahol a kiskereskedelmi hálózatok rosszul – és gyakran a szürke gazdaságban – működtek, fejletlen volt az import, és a helyi vállalkozói réteget jelentős társadalmi és pszichés korlátok akadályozták. A kínai migránsok a kilencvenes évek elején kihasználták, hogy a célországok gazdaságai kisebb-nagyobb mértékben áruhiánnyal küszködtek, és ezt a piaci rést olyan olcsó, de kelendő ruházati termékekkel töltötték ki, amelyeket Kínában addig is gyártottak az olcsó nyugati áruházi láncok számára. A hagyományos nyugat-európai kínai migránsokkal ellentétben ezek a bevándorlók – a háttérüknek köszönhetően – rendelkeztek azzal a kulturális tőkével, mobilitással és kommunikációs csatornákkal, melyek révén szoros kapcsolatokat tudtak kiépíteni kínai állami nagyvállalatokkal, amelyek alacsony, államilag támogatott árakon és előnyös hitelfeltételek mellett látták el őket a szükséges áruval. Kiterjedt transznacionális kapcsolatrendszerük lehetővé tette a kínaiak számára, hogy a piaci igények kielégítésére gyorsan és rugalmasan mobilizáljanak tőkét, árut és munkaerőt. Ugyanez a kapcsolatrendszer egyidejűleg szükségtelenné tette számukra, hogy a helyben fölhalmozott kulturális tőkére kelljen támaszkodniuk. Megengedhették maguknak, hogy ne törődjenek a magyar társadalomban betöltött periférikus helyzetükkel, és helyette inkább a transznacionális vállalkozói rétegnek a globális kínai média által közvetített modelljét kövessék. Gyermeküket angol nyelvű „nemzetközi iskolákba” küldték, remélve, hogy a későbbiekben Amerikában vagy Ausztráliában tanulnak majd tovább, és a világon mindenütt – nem utolsósorban Kínában – hitelképes globális menedzserekké válnak (Feischmidt és Nyíri 2006). A magyarországi kínai szervezetek, ahelyett, hogy a kínaiak által elszenvedett idegenellenesség ellen léptek volna föl, a különböző szintű kínai kormányzervekkel igyekeztek kapcsolatokat kialakítani – és ebbek érdekében a kínai állam mindenkori politikájának megfelelő, Tajvan elszakadását vagy az

---

¹⁷ L. Wimmer és Glick Schiller (2002) az ilyen modellek “módszertani nacionalizmusát” illető kritikáját.

amerikai politikát ellenző megmozdulásokat rendeztek -, abban a reményben, hogy ez segíteni fogja üzleti kapcsolataikat (Nyíri 2000). A magyarországi kínaiak közvetítők lettek abban az értelemben, hogy a magyar társadalom gazdagodó és leszakadó rétegei – egyfelől a piacokat üzemeltető nagyvállalkozók, az azokat őrző-védő biztonsági cégek tulajdonosai (a Józsefvárosi piac esetében hosszú ideig Pintér Sándor exbelügyminiszter), a „zsebre dolgozó” vámosok, másfelől a már csak a kínai piacról öltözködő nyugdíjasok vagy az ott munkát kereső vidéki szegények - között találták meg helyüket, de még inkább abban az értelemben, hogy a nyugati és a kínai globalizációnak egyaránt a perifériáján fekvő Magyarországon a két folyamat kulturális és piaci logikája között töltenek be közvetítő szerepet.

A vállalkozás motivációja a kínai migránsok esetében túlmegy a pusztán gazdasági racionalitáson. A „siker” központi szerepe és – a fizetett munkavégzéssel szemben – az egyéni üzleti vállalkozással való azonosítása a mai kínai közbeszédben nemcsak migrációs nyomást gyakorol a hasznukat növelni akaró vállalkozókra, hanem vállalkozási kényszert is jelent a migránsok számára. A kínai média és populáris kultúra az „új migráns” csillogó figuráját az üzleti siker egyik jelképévé formálta (Nyíri 2001). Ezért Kína elhagyása a migránsok szemében a „siker” olyan lehetőségét nyújtja, amit nem szabad eltekoztolniuk. Másfelől a magyar intézményes és diszkurzív idegenrendészeti rezsim kizárja a kínaiakat a többségi gazdaság olyan életpályáiról, amelyeken bármit is meg lehet takarítani (Nyíri 2003-04).

A transznacionális vállalkozók sokszor állandó mozgásban vannak az országok között. Egy budapesti kínai vállalkozó és Varsóban élő férje – mindketten állami vállalatok volt kiküldöttei – kéthetente látogatja egymást. Évente többször utaznak Kínába, ahol két tartományban van árubeszerzéssel foglalkozó cégük, Hongkongban pedig a pénzügyi háttérrel biztosított vállalkozás. A házaspár kanadai bevándorlási kérelme folyamatban van: Vancouverben már házat is vettek, és tíz embert foglalkoztató céget alapítottak. Ez a vállalkozás ugyanazt teszi, amit a varsói és a budapesti: hipermarketeket lát el alacsony árú divatárúval, cipővel, takarókkal, filmmel és más fogyasztási cikkekkel. A feleség így fejezte ki magát: „Mindegy, hol csinálom az üzletet: akár Budapesten, akár Kanadában, ugyanazt csinálom. Nem annyira az számít, hogy hol lakik az ember, inkább az, milyen útlevéle van.”

Az etnikai gazdaság helyi környezete

Az ilyen életpályák természetesen csak az elitet jellemzik, azonban a magyarországi kínaiak csoportja nem annyira heterogén, hogy ezek a modellek ne lebegnének a kevésbé „sikeres” migránsok szeme előtt. Mégis, nagyfokú transznacionalitásával együtt, a magyarországi kínai gazdaság egyben a helyi gazdaság része. Szinte minden egyes kínai migránsnak vannak üzleti kapcsolatai a magyarokkal, és a kínai cégek nemcsak helyi alkalmazottak – eladók, sofőrök, pincérek és menedzserek – ezreinek, hanem tolmácsok, ügyvédek és könyvelők nagy számának is munkát adnak.

Az, hogy a kínai migránsok döntő része önálló vállalkozó – munkavállalási engedélye 2004-ben 848 kínai állampolgárnak volt, nagyjából ugyanannyi, mint 1995-ben –, összefüggésben áll azzal, hogy a helyi, de még inkább a kelet-európai migráns munkaerő a kínai vállalkozók számára olcsóbb, mint a kínai. (Nyugat- és Dél-Európában a kínai migránsok nagy része fizikai munkát végez, míg a magyarországi helyzet a huszadik század elején a gyarmatokon, illetve jelenleg Közép- és Dél-Amerikában tapasztalhatóhoz hasonlít.) A magyar munkaerő olcsósága tovább csökkenti a transznacionális gazdasági és életmódbeli gyakorlat miatt amúgy is viszonylag

csekély kényszert, hogy a migránsok hivatalos szituációkban is elfogadható szinten megtanuljanak magyarul. Ehelyett sok magyar alkalmazott tanulja meg a kínai nyelv alapjait, a kommunikáció szokásos nyelve pedig egyfajta, a kínaiak és a magyarok által is beszélt magyar alapú pidzsin („anyuka most elmegy sok nap”).

A kínai vállalkozók alkalmazottait a legalacsonyabban fizetett csoportok, így a vidéki vagy migráns nők jellemzik. A szegedi piacon 2001-ben például a legtöbb kínai kereskedő fiatal, magyarul is beszélő romániai (részben cigány) nőket alkalmazott eladóként. Bérük valamivel a hivatalos minimálbér alatt volt, de nem fizettek sem adót, sem társadalombiztosítási hozzájárulást. Gyakori az is, hogy falusi kínai boltokban munkanélküli-segélyben is részesülő nők dolgoznak, a minimálbérnél lényegesen alacsonyabb fizetéssel. Ugyanakkor a kínai vállalkozók előszeretettel alkalmazzák azt a megoldást, hogy alacsony fizetés mellett az eladások után jutalékot fizetnek alkalmazottaiknak. A magasabb kvalifikációt igénylő munkakörökbe – pl. a nagyobb importcégeknél – rendszerint a magyar cégekhez hasonló képesítéssel és javadalmazással vesznek föl alkalmazottakat, de a követelmények eltérhetnek. Egyes esetekben a munkaadó szabja meg, hogy az alkalmazott mikor megy szabadságra. A Guoshi cégcsoport egyik irodai alkalmazottja szerint “Nincs olyan, hogy valaki két hétig beteg, lobogtathatod az orvosi igazolást, amennyit akarod. Elvárják, hogy ledolgozzuk a hiányzást. Nincs túlórapénz.” Az ilyen elvárások jellemzőek, és a nagyobb kínai vállalkozók gyakran panaszkodnak a hajlékonyság és a motiváltság hiányára menedzseri pozíciókban levő alkalmazottaiknál.

A munkaerő felvétele rendszerint kínai vagy magyar ismerősök személyes ajánlása alapján, de nemritkán hirdetés útján történik. Kiss (2002), aki huszonnégy, kínai éttermekben dolgozó magyar alkalmazottal készített interjút, arra a következtetésre jutott, hogy nemcsak az alacsony iskolázottságú és kevés kapcsolati tőkével rendelkező, de az önálló vállalkozásról határozott tervekkel rendelkező alkalmazottak egy része számára is a kínai gazdaság a felfelé irányuló társadalmi mobilitás lehetőségét jelenti, és ennek érdekében elsajátítják az etnikai gazdaságban érvényes viselkedési, érintkezési normákat. Egy másik csoport számára a kínai gazdaságban vállalt munka a lefelé való mobilitás eredménye, egy harmadiknál pedig a vállalkozó készséget, a térbeli mobilitást, a migrációra való hajlamot tükrözi.

Transznacionális gazdaság és városi tér

Az Asia Center megnyitása egyelőre nem mozdította el a kínai gazdaság súlypontját a Józsefvárosi piacról, ha azonban az utóbbi valóban bezárna, az hatással lenne az etnikai gazdaság térbeli szerkezetére és valószínűleg az üzleti tevékenység formáira is. A Józsefvárosi piac legfőbb funkciója, hogy a különböző migráns vállalkozók és munkavállalók számára hozzáférhető, magyarnyelv-tudás nélkül is elsajátítható kereskedelmi és munkaközvetítési mechanizmusnak ad térbeli keretet. Mindegy, hogy egy romániai gáborcigány, egy afgán menedékkérő, egy kínai vagy egy vidéki magyar lány érkezik a piacra, egy óra alatt elsajátíthatja az üzlet és a viselkedés szabályait. Ez egy olyan tér, melynek szigorúan őrzött határain belül a migránsok egyenrangúak a magyarokkal, még akkor is, ha saját hatalmi rendszerük állandóan ütközik a piac határai mentén a domináns hatalmi rendszert képviselő rendőrökkel, határőrökkel és vámosokkal, a piacon belül pedig a piactulajdonost képviselő őrző-védőkkel. Ezt tükrözi a piac kiismerhetetlen, veszélyes, a magyar társadalom szabályainak nem engedelmességet reprezentációja a magyar médiában (Tóth 1996), amivel szemben a kínai médiában mint a gazdasági racionalitás és fejlődés helye jelenik meg (Nyíri 2005).

Az Asia Center ehhez képest zártabb, formalizáltabb, a többségi társadalom modernség- és szabályosságképéhez igazított tér. Kialakításának stratégiai vizuális

elemei a kínai transznacionalitás részévé teszik, úgy igyekeznek kiemelni az Asia Centert a kínaiak alárendeltségét előíró külvilág hatalmi rendszeréből, hogy ugyanakkor annak – a Center kommunikációjában sokszor hangsúlyozott – korszerűségét reprezentálják. (Michael Song szerint a kínai kereskedőnek ezt a kérdést kell föltennie magának: “Menjek az Asia Centerbe, a magas szintű kereskedelem e számítógépesített világába, vagy maradjak a számológolyóimmal a standomon?”¹⁸) A külső tér kialakítása a Kínában megszokott fejlesztéseket idézi: átgondolatlan, hivalkodó és eklektikus, de robbanásszerű és impozáns. Avantgard építészeti, ami a semmi közepéből nő ki. A gyalogosan nehezen megközelíthető épületet tőle stílusban teljesen elütő, monumentális „hagyományos kínai” szobrok veszik körül, előtte pedig egy diadalkapu, egy tribünszerű emelvény és egy fekete márvány „Asian Culture Wall” áll. Utóbbi Iraktól Kínán át Kambodzsaig sorakoztatja fel a műemlékeket, hátoldalán pedig az Asia Center alapításának aranybetűs krónikája látható két nyelven, kínaiul és szó szerinti fordításban angolul:

Great Asiacyenter fuse fengshui theory from the East with material culture from the West, extending traditional Chinese culture, as well as enriching modern western material technology. The palatial Asiacyenter is a rare creature in the world, its name will spread to each corner of the world.

Ez a tér jobban megfelel a magyarországi kínai kereskedők mint sikeres, modern üzletemberek önreprezentációjának (Nyíri 2005), csak hogy az alternatív hatalmi rendszer itt kevésbé fenntartható. A tér kevésbé hozzáférhető a munkát és üzletet kereső új migránsok számára. Az üzlettulajdonosok elmondása szerint az Asia Centerben egyelőre nem ritkábbak, hanem sokkal gyakoribbak az adó- és vámügyi ellenőrzések. Ennek következtében csak bejelentett munkaerőt alkalmaznak, és szigorúbban betartják a számlaadási kötelezettséget.

Kilátások

Medgyessy Péter miniszterelnöknek a magyar-kínai gazdasági kapcsolatok föllendítését szolgáló 2003. augusztusi, majd utódjának, Gyurcsány Ferencnek három évvel későbbi kínai látogatása a magyar kormányzati és médiaelkesedés ellenére csekély hatással volt a kínai kereskedők terveire. Nagy pszichológiai jelentősége volt viszont az Európai Unióhoz való csatlakozásnak, amit a tőkeerősebb kínai vállalkozók inkább az új piaci lehetőségekkel, a kisebbek inkább a vám- és kereskedelmi szabályok részben már bekövetkezett, részben várt szigorításával kapcsolatosak össze. Erre alapozott és ezt erősítette a kínai kormány bejelentése, hogy az Asia Centerből a kínai áruk európai elosztóközpontját kívánja kialakítani. Ha a kínai vállalkozók érdeklődése megelégnék a termelő befektetésekben és a magasabb hozzáadott értékű importban való, elsősorban közvetítői részvétel, a kínai családok magyarországi stabilizálódását és a többségi gazdasággal való kapcsolat szorosabbra fűzését hozhatja. Ez azonban elsősorban a legintenzívebb transznacionális kapcsolatokkal rendelkező elite vonatkozik. A hazai munkaerő drágulása és az egyéb költségek emelkedése, a kereskedelmi szabályok szigorodása ugyanakkor, az idegenrendészeti rendszer kirekesztő jellege mellett, a kisebb tőkés migránsokat hazatérésre vagy továbbmigrálásra készítheti.

Csaknem húsz évvel a migráció megindulása után a bevándorolt státusszal jelentkező gyermekek aránya lassan emelkedik. A családgyesítést előbb-utóbb könnyebbé teszi, a kulturális és gazdasági jogok érvényesülését a korábnál inkább biztosítja az Európai Unió normáinak átvétele (még akkor is, ha ezek a normák időközben a migránsok kárára változnak). Ugyanakkor a tapasztalat nem támasztja

¹⁸ *Xin Daobao (Új Szemle)*, Budapest, 2000. december 20 - 2001. január 3, 12. o.

alá azt az elterjedt várakozást, hogy a gazdasági stabilitás és növekedés reményeivel kecsegtető uniós csatlakozás egyre több szegény bevándorlót vonz majd. Ellenkezőleg: a legkiterjedtebb transznacionális kapcsolatokkal rendelkező elit tagjai azok, akik megengedhetik maguknak, hogy - miközben vállalkozásaikat kiterjesztik más piacokra, kanadai vagy ausztrál letelepedési engedélyt szereznek és gyermekeiket brit vagy amerikai egyetemekre küldik - kivárják az új lehetőségeket és profitáljanak belőlük. Az alacsonyabb jövedelmű migránsokat eközben inkább távozásra készítetik a növekvő költségek, a szigorodó importszabályok és a makacsul ellenséges idegenrendészet.

Irodalom

Anderson, Benedict O'G. (1993) *Imagined Communities*. London: Verso.
-- (1998) *The spectre of Comparisons. Nationalism, Southeast Asia, and the World*. London és New York: Verso.

Appadurai, Arjun (1993) Patriotism and its Futures. *Public Culture* 5(3):411-430.

Bagrov, M. V. (1999) Moszkovszkoje kitajszkoje zemljacsesztvo (A kínai kolónia Moszkvában). Évfolyammunka, Moszkvai Állami M. V. Lomonoszov Egyetem Ázsia és Afrika Intézete.

Bao Luzi és Ujlaky György (1996) *Hungary Budapest: Ni xuyao di dizhi he dianhua* (Címek és telefonszámok, amelyekre szüksége van). Budapest: ZMZ Kft.

Basch, Linda, Nina Glick Schiller és Cristina Szanton Blanc (1993) *Nations Unbound: Transnational Projects, Postcolonial Predicaments and Deterritorialized Nation-States*. Langhorne, Pennsylvania: Gordon and Breach.

Budapest Főváros Önkormányzata (1997) *Jelentés a budapesti kínaiakról.*

Clifford, James (1994) Diasporas, *Cultural Anthropology* 9(3):302-338. Részletei magyarul: Diaszpórák. In: Sik Endre szerk.: *A migráció szociológiája*. Budapest: Szociális és Családügyi Minisztérium, 2001, 155-169. o.

Csugyinovszkih, O. Sz. és A. B. Zsulín (2001) *Ekonomiko-gyemograficseskije aszpekti cselnocsnovo biznesza v Rosszii* (Az oroszországi ingázó kereskedelem gazdasági és demográfiai aspektusai). Moszkva: Teisz.

Demeter Kálmán (2002) Elárasztja a hazai piacot a kínai lábbeli. *Világgazdaság*, október 10.

Favell, Adrian (2003) Integration Nations: The Nation-State and Research on Immigrants in Western Europe. *Comparative Social Research*, 22:13-42.

Feischmidt Margit és Nyíri Pál szerk. (2006) *Nem kívánt gyerekek? Külföldi gyerekek magyar iskolákban*. Budapest: Budapest: MTA Politikai Tudományok Intézete Nemzetközi Migráció és Menekültügyi Kutatóközpont.

Gay y Blasco, Paloma (2001) Gitano Evangelism; the Emergence of a Politico-religious Diaspora. Transnational Communities Working Paper WPTC-01-04. http://www.transcomm.ox.ac.uk/working_papers/WPTC-01-04_Gayyblasco.pdf

Harvey, David (1989) *The Condition of Postmodernity. An Enquiry into the Origins of Cultural Change*. Cambridge, Mass.: Basil Blackwell.

Karacs, Imre (1997) Hungary fears its Chinese "guests". *South China Morning Post* (Hongkong), november 11., 19. o.

Kiss Annamária (2002) Cultural Interaction in Chinese Restaurants: The Hungarian Employee's Perspective. Magiszteri értekezés, nacionalizmus-kutatás szak, Közép-Európai Egyetem, Budapest.

Lai Chunsheng (2003) Zhong-Xiong maoyi qian tan (Hevenyészett megfigyelések a kínai-magyar kereskedelemről), *Budapeisi Zhoubao* (Budapest), június 6-12., 1. és 4. o.

Li Minghuan (1995) *Dangdai haiwai huaren shetuan yanjiu* (A kínai diaszpóra szervezetei korunkban). Xiamen: Xiamen Daxue chubanshe.

Li Qiang (1996) "Hualu" yijing zhuanyi la! (A Hualu már elköltözött!) *ZhongOu Shangbao* (Budapest), február 19., 1-2. o.

Liu Xianling (1994) Zhongguoren lixiang di taojindi (Ideális aranybánya kínaiaknak). *Huashengbao* (Peking), március 29.

Mao Chun (1992) *Zhongguoren zai Dongou* (Kínaiak Kelet-Európában). Peking: Zhongguo Lüyou Chubanshe.

Marcus, George E (1995) Ethnography in/of the World System: the Emergence of Multi-Sited Ethnography, *Annual Review of Anthropology* 24:95-117.

Milutinović, Svetlana (2005) Kineski transnacionalni preduzetnici u Budimpešti i Beogradu: u potrazi za tržištima tranzicionih ekonomija (Kínai transznacionális vállalkozók Budapesten és Belgrádban az átmeneti gazdaságok piacainak nyomában), *Sociologija* XLVII(2):143-160.

Nagy Ildikó Emese (1995) Kínaiak Magyarországon (2.), *Magyar Hírlap*, szeptember 19., 10. o.

Népszabadság (2002) Cipőt a cipőboltból, április 18., 32. o.

Nyíri Pál (1993) „Magyarországi” kínaiak a magyar piacon. *Napi Gazdaság*, július 31.

(1996) Magyarország helye a kínai világkereskedelmi hálózatban. In: Sik Endre és Tóth Judit szerk.: *Táborlakók, diaszpórák, politikák*. Budapest: MTA Politikai Tudományok Intézete Nemzetközi Migráció Kutatócsoport, 130-39. o.

(1999) *New Chinese Migrants in Europe*. Aldershot: Ashgate.

(2000) Kivándorolni hazafias? – Peking szerepe a kínai diaszpóra identitásépítésében. In: Sik Endre és Tóth Judit szerk.: *Diskurzusok a vándorlásról*. Budapest: MTA Politikai Tudományok Intézete Nemzetközi Migráció Kutatócsoport, 82-90. o.

(2001) Mobilitás, vállalkozás és szex: a modernség narratívái és a magyarországi kínai nők. *Café Babel*, tavasz-nyár.

(2003-04) Idegengyűlölet Magyarországon – regionális összehasonlítás. *2000*, 11: 15-25 és 1:5-16.

(2005) Globális úttörők vagy marginális helybéliek? *2000*, 3:36-47.

- Ong, Aihwa (1999) *Flexible Citizenship. The Cultural Logics of Transnationality*. Durham és London: Duke University Press.
- Østergaard-Nielsen, Eva (2003) The Politics of Migrants' Transnational Political Practices, *International Migration Review* 37(143):760-786.
- Pieke, Frank N., Nyíri Pál, Mette Thunø és Antonella Ceccagno (2004) *Transnational Chinese: Fujianese Migrants in Europe*. Stanford: Stanford University Press.
- Renmin Ribao* (1996) "Xiongyali Zhonghua Gongshanglian toushen Guangcai Shiye" (A Magyarországi Kínai Kereskedelmi és Ipari Szövetség beleveti magát a Világosság-tervbe), március 26., 3. o.
- Sik, Endre (1999) The Spatial Distribution of Informal Marketplaces and Informal Foreign Traders in Contemporary Hungary. In: Edgar F. Feige és Katarina Ott szerk.: *Underground Economies in Transition*. Aldershot: Ashgate, 275-306. o.
- Simon János (2002) Egy kínai piac képei, avagy a kultúrák olvasztótégelye. *Fedél nélkül*, IX(219):2 (október 31).
- Stewart, Michael (2002) The Hungarian Status Law: A new European form of Transnational politics. Transnational Communities Working Paper WPTC-02-09. [http://www.transcomm.ox.ac.uk/working_papers/WPTC-02-09 Stewart.pdf](http://www.transcomm.ox.ac.uk/working_papers/WPTC-02-09_Stewart.pdf)
- Tinguy, Anne de (1998) Chinese Immigration to Russia: A Variation on an Old Theme. In: Gregor Benton és Frank N. Pieke szerk.: *The Chinese in Europe*. Basingstoke, Hampshire és New York: Macmillan és St. Martin's Press, 301-319. o.
- Tóth Judit (1996) Kína és a kínaiak a magyar sajtóban. In: Sik Endre és Tóth Judit szerk.: *Táborlakók, diaszpórák, politikák*. Budapest: MTA Politikai Tudományok Intézete Nemzetközi Migráció Kutatócsoport, 139-160. o.
- (1997) "Ne arra gondolj, hogy Magyarország mit adhat neked, hanem arra: te mit adhatsz Magyarországnak" (Illúzió és valóság Kínával és a kínai migránsokkal való kapcsolatunkban). In: Sik Endre és Tóth Judit szerk.: *Migráció és politika*. MTA Politikai Tudományok Intézete Nemzetközi Migráció Kutatócsoport évkönyve, Budapest, 219-243. o.
- Vezda László (2001) Hamis a baba (is). *Határőr*, 2001/1., 32. o.
- Vitéz F. Ibolya (2002) Piacfelügyelet. *Heti Világgazdaság*, február 16., 9. o.
- Waldinger, Roger (1996) *Still the Promised City? African-Americans and New Immigrants in Post-Industrial New York*. Cambridge, Mass.: Harvard University Press.
- Wilson, Kenneth, és Alejandro Portes (1980) Immigrant Enclaves: An Analysis of the Labor Market Experience of Cubans in Miami. *American Journal of Sociology* 86:296-319.
- Wimmer, Andreas, és Nina Glick Schiller (2002) Methodological nationalism and beyond: nation-state building, migration and the social sciences. *Global Networks* 2(4):301-334.

Yang Ban (2001) Yun meng zhi zhu (Mécstes egy ködös álomban), *Lianhe Shangbao* (Budapest), június 8-13., 9. o.

Yu Jun (1994) Bai nian da ji zaiyu tigao ren de suyang (Az évszázad feladata az emberek minőségének javítása). *Huikan* (a Magyarországi Kínaiak Egyesülete hírlevele, Budapest), 25 (április 30.), 6. o.

Zhao, Xinluo (1994) Barter Tourism Along the China-Russia Border. *Annals of Tourism Research* 21(2):401-403.

Előszó

A földrajz, mint térleírás, szubjektív. Függ a wallersteini értelemben vett világrendszerrel s benne a szűkebben meghatározott társadalmi tértől, melyben a leíró él, s végül a leírótól magától. Az egyes világrendszereknek vannak általánosan elfogadott földrajzi narratíváik, amelyeket a tájhoz rendelt egyes alapelemek – gazdasági, kulturális, oktatási, ipari vagy természeti sajátosságok – s ezek egymáshoz képesti fontossága határozza meg. Az ilyen nagy általánosságban rögzített narratívákban az adott világrendszer egyes részközösségei és társadalmi terei között, az azokra jellemző anyagi és kulturális fogyasztási módoktól és utazási szokásoktól függően, jelentős különbségek lehetnek. Ha például összehasonlítjuk a Let's Go Európa-útikönyvét egy a Knauer's Kulturführerrel vagy egy japán kiadásúval, a könyvekben kirajzolódó mentális térképeken a városokat és falvakat jelző pontok száma és egymáshoz viszonyított nagysága is különböző lesz. Egyes térképeken a borvidékek és nemzeti parkok nagyobbak lesznek, mint a Eurodisney, másokon fordítva. Ám a legfontosabb elemek azonosak lesznek: a londoni Tower, a Rajna, Monte-Carlo kaszinói. (Olyan térségek – például Oroszország – esetében, amelyekről nem alakult ki általánosan elfogadott turisztasztereotípiák, a helyzet már bonyolultabb lehet.)

Az elmúlt évtizedben Magyarországon letelepedett kínaiakkal beszélgetve, kiadványaikat olvasva rájöttem, az ő világrendszerükben – amelyet sajátos termelési és fogyasztási módok és emberi viszonyok mellett jellegzetes és bonyolult utazási szokások is jellemeznek – Magyarország az általam megszokottól sokban eltérő képet mutat. Ott van az Országház, a Hősök tere és a Mátyás-templom, de a Négyes-Hatos úttól nem messze ott tornyosul a Négy Tigris piac, bár az Oroszlán-híd előtti Szecsuan Kaszinó, csakúgy, mint a Négy Ördögfej, már bezárt. A térképen ott van Pécs, Sopron, Hévíz, a Balaton és Shandandan – Szentendre -, de ott vannak az ismeretlen nevű, de ismert fekvésű falvak is, amelyek kúriákról, hőforrásokról, lovaglótúrákról vagy eperszedési lehetőségről nevezetesek. A kínai piacok, üzletek, éttermek és büfék hálójának csomói között helyezkednek el a kaszinók, éttermek, uszodák, parkok, bevásárlóközpontok, rendőrségek, kórházak, vámhivatalok és ügyvédi irodák, ott mozognak a vietnamiak, biztonsági őrök, cigányok és közterület-felügyelők.

A kínaiak Magyarország-térképe azért különösen érdekes, mert nagyrészt az elmúlt tíz évben felhalmozott szóbeli, illetve – az itt megjelenő kínai nyelvű kiadványok útján – írásbeli folklórból építkezik, a magyar, illetve külföldi útikönyvek országkép-kliséi csak kis részben befolyásolták. Ahol mégis, ott éppen az az érdekes, honnan mely sztereotípiákat vett át a narratíva. Hol illeszkedik az itt élő kínaiak Magyarország-képébe a „szocializmus” bukásának tíz év előtti hivatalos kínai magyarázata, hol a dekadens, individualista Nyugat továbbra is élő képe, hol a „kapitalizmust tanuló” kelet-európai országoknak a nyugati sajtóra jellemző és a kínai sajtó által visszavert kliséi, hol a magyarság ázsiai eredetéről, a szabadságszerető

Nagy Imréről és Petőfiről szóló legendák, hol a zsidó Kínában is elterjedt és itt megerősített mítosza, hol a helyben elsajátított etnikai sztereotípiák.

A könyvben a kínaiak maguk beszélnek. A fejezetek közötti közjátékok mutatják be az interjúk társadalmi, gazdasági hátterét.

Zhao

(35 éves, egyetemet végzett asszony, egy kelet-kínai nagyvárosban egy bankban dolgozott. 1994 óta két gyermekével lakik Budapesten.)

Mindenki szereti a Dunát és a Balatont meg a hegyeket a folyó mentén. Mielőtt Magyarországra jöttem volna, mindenkitől azt hallottam, hogy Budapest meg a Duna szép, de senki se nevezte Magyarországot szépnek. Ezek teljesen külön fogalmak.

Aki idejön, annak először a természeti környezetet mutatnám meg. Talán nem olyan szép, mint a kínai Guilin, viszont közel áll az emberhez, nem veti ki magából, és mindig lehet találni egy nyugodt helyet. Aztán a Mátyás-templom, az Országház, ezeknek olyan más a díszítésük, mint Kínában. A Mátyás-templom olyan, mint az elefántcsont.

Mindenki azt tanulja, hogy Kínának milyen ősi, csodálatos történelme van. De nincs olyan emelkedetten szép, mint Európáé. Ezt szívesen megmutatnám mindenkinek. Kína történelme hiába ősi, nem biztos, hogy szép: inkább arról szól, hogy ölték egymást az emberek. Európában ha valami szép, azt mindenki védi. A történelmi dolgokat mind megőrzik, ráadásul az eredeti formájukban. Kínában csak Pekingben maradt meg a Régi Palota meg a többi műemlék. Nemcsak a kommunista párt alatt, nemcsak a kulturális forradalom égettek el egy csomó mindent, hanem minden dinasztia el akarta égetni azt, ami az előzőből maradt.

A benyomásom Európáról az, hogy békés. Így éreztem, amikor megérkeztem, és ez nem sokat változott. A folyókban, a hegyekben, a mezőkben mind megvan ez a béke. Ha nem azért jön valaki ide, hogy pénzt keressen, hogy mindenütt pénzt csináljon, ahogy a kínaiak hagyományosan szokták, akkor jó itt lakni. A kínaiaknak nehezebb. Ők a maguk köreiből forognak, a pénzkeresésen túl megint csak pénzt keresnek, és nem tudják élvezni a természetet.

Az itteni emberek? Nem sokat járok össze velük, de meg tudom találni önmagam. Általában civilizáltabbak, alapjában véve jólneveltebbek, mint Kínában. Én is anya vagyok. Azt látom, hogy itt mindenki megmondja a gyerekének, hogy mondja, hogy köszönöm. Kínában a szülők megmondják a gyerekeiknek, hogy ne csinálják ezt, ne csinálják azt, de azt nem mondják meg, hogy akkor hogy csinálják. Nem nevelik őket. És ott vannak az öreg néni a buszokon: mind olyan régi, csúnya ruhában jár, mert nincs pénzük újra, de olyan komolyan rendbeszedik, megigazgatják magukat, olyan édesek. Azt mutatja, hogy milyen komolyan veszik az életüket. Igazad van, ez nem jelenti azt, hogy csupa fennkölt gondolatuk van az életről. Bennük is van egy csomó keserűség. Ők azok, akikről az egyik ismerősöm azt mondja, hogy ha éppen jól van felöltözve, akkor kíváncsisággal vegyes tisztelettel néznek rá, de ha nem, akkor leplezetlen lenézéssel.

A város és a falu civilizációs szintje között itt nem túl szembeszökő a különbség. Falun is van nyilvános telefon, gáz. Az élet alapfeltételei megvannak. Az emberek falun is udvariasak, akár iskolázottak, akár nem. Ezt nagyon irigylem.

Az emberek törvénytisztelőbbek. Persze vannak bűnözők, de az emberek például nem szedik le a parkok virágait, pedig könnyen el tudnák érní. Az mindenkié. Kínában éjjel-nappal lopkodnak.

Itt az emberek azért élnek, hogy élvezzék az életet. Ha nincs pénzük, akkor is tudnak mit kezdeni az életükkel, nem úgy, mint Kínában. Élni akarják a maguk életét, ezért aztán nemigen törődnek másokkal. Ha ezt Kínában tapasztalom, önzésnek tartom, de itt úgy érzem, hogy békében vagyok.

Ezek azok a dolgok, amik miatt leginkább nem akarok visszamenni Kínába. Ott nincs békesség. Itt mások nem zavarják az ember életét. Ott mindenki nagyon kedves, de beavatkoznak egymás életébe.

Amikor Németországban voltam, láttam, hogy még az olyan jó anyagi körülmények között élők is, mint a németek, megőrzik a maguk választott életmódját. Ott volt az a professzor, akivel a koncerten találkoztunk. Hiába keres sokat, megtartotta a szellemi életét. És te, te otthagytad a Procter & Gamble-t az eszményeidért, a tudományért.

Kínában, ha van egy divat, mindenki azt követi. A gazdagok mindent a divatnak megfelelően csinálnak, a szegények meg mindent megtesznek, hogy ők is úgy csinálhassanak. Kínában ma nem lehet igazi művelt rétegről beszélni. Értelmiségiek vannak, de lehet, hogy ők rosszabbul viselkednek, mint a parasztok. Persze ez mindenkinek a saját nevelésén múlik, ott is van jobb meg rosszabb, de itt nagyobb a különbség.

Például Jiajia, amikor a magyar családtól hazajött, azt mondta az anyjának: „Ica néni mindig ügyel rá, hogy megterítse az asztalt, mielőtt ennének. Kínában még a leggondosabb család se csinál így. Kínában az abrosz arra való, hogy jól nézzen ki, és mielőtt ennének, leszedik. Itt meg fölteszik, mert arra való, hogy az étel ne legyen piszkos. Ez teljesen más gondolkodás. Jiajia anyja leveteti a látogatókkal a cipőjüket és papucsot vetet föl velük, ha meg bemennek a hálószobába, azt is le kell venniük. Úgyhogy mindenkinek kellemetlen. Szóval nem azért csinál így, hogy kellemes legyen, hanem hogy kívülről jól nézzen ki. A pénz nem arra való, hogy élvezzék, hanem hogy eltegyék. Kínában a kollégáim kritizáltak, hogy miért költök olyan sokat, miért nem teszem el a pénzemet? Azt mondtam: gyerekkoromban a szüleim eltették a pénzüket, hogy nekem meg a testvéreimnek jobb legyen, de végül se ők, se mi nem élveztük. Én mindig úgy szerettem volna megtanulni rajzolni, de gyerekkoromban nem lehetett, csak az öcsémet taníttatták később. A húgomnak jobb hangja van, mint bármelyikünknek, de csak apám foglalkozott vele egy kicsit reggelente, amikor a Május Hetedike Káderiskolába járt.¹⁹ Még így is jobban tud énekelni, mint mi; képzelheted, mennyivel jobban énekelne, ha tanulhatott volna. Persze eleinte a szüleimnek nem volt pénzük, de később se tanulhattunk. A mi nemzedékünk már nagyobb gondot fordít az oktatásra, de most meg kényszerítik a gyerekeket, hogy mondjuk állandóan zongorázzanak. Nagy nyomást gyakorolnak rájuk.

Végig csupa jót mondtam az itteni életről. Otthon azt mondanák, hogy nyugatimádó vagyok. Ha hazamegyek, vannak új dolgaik, amiknek nem érek a nyomába, a régi dolgokat meg, amik még megvannak, már annak idején se tudtam elfogadni, úgyhogy most még kevésbé tudnám. Így aztán főleg enni megyek vissza Kínába.

Mi a rossz itt? A külföldiekkel szembeni diszkrimináció. Kínában, még ha a saját honfitársaikkal udvariatlanok is az emberek, a külföldiekkel udvariasak. Itt fordítva van. Ott az állami hivatalok vigyáznak a külföldiekre, itt ellenkezőleg. Én azt gondolom, akinek tényleg van egy kis sütnivalója, az tudja, hogy gonoszság van mindehol, minden országban, minden népnél. A kínaiak többsége szerintem így gondolkodik. De itt sok állami hivatal azt gondolja, hogy te kínai vagy, tehát bűnöző vagy. Cigány vagy, tehát bűnöző vagy.

---

¹⁹ A kulturális forradalom alatt, 1967-69-ben az osztályidegenséggel vagy jobboldali elhajlással vádolt káderek "megreformálására" létrehozott mezőgazdasági munkatábor.

Abban a filmben²⁰ ott volt például az a jelenet, amikor a kínai lány evés után böfögött. Jó, a rendező azt mondta, hogy ő azt akarta ábrázolni, hogy még ilyen különböző kultúrájú emberek között is lehet szerelem, meg ilyesmi. Ez ellen nincs kifogásom. Csakhogy a kínaiak szemében ez egyfajta diszkrimináció vagy előítélet megnyilvánulása. Ezt sok kínai mondta is a film után. Nem tudom, honnan gondolják ezt a nyugatiak, talán Edgar Snow könyvéből,²¹ hogy Kínában szürcsölni illik a levest. Persze sokan vannak, akik nem tudnak rendesen enni, de csak mert nem tanították őket meg az asztali etiketre. Mit gondolsz, miért nem szeretek én az apósomhoz járni? Ő nagyon kedves, úgyhogy mindig a saját tányérjáról tesz az enyémre, de amikor beszél... merthogy idős ember... nem tudja kontrollálni... hogy hova csöppen.

A kínaiak viszont azt mondják: a magyarok gusztustalannak tartják azt a kínai szokást, hogy a földre köpködnek. Egyébként sok kínai is elfogadhatatlannak tartja ezt, de mégis csinálja. No és amikor a magyarok mások előtt, pláne asztalnál fűjják az orrukat, ráadásul jó hangosan, az nem zavarja őket? Egy kínai soha nem tesz ilyet, vagy kimegy a vécére, vagy ha olyan náthás, hogy nem tud mit tenni, akkor legalább félreáll.

Mindenki azt mondja, hogy 90-ben, 91-ben milyen barátságosak voltak a magyarok, hogy ha megkérdezték, hogy lehet valahová eljutni, tömegesen vették körül őket és magyaráztak. Amióta én itt vagyok, azóta is sokat romlott a helyzet. Hát mit csináljak? Van egy saját országom, amelyik semmire se jó, és talán lesz egy ország, ahol élek, amelyik szintén nem jó semmire.

Z.

(35 éves férfi, magasrangú párttisztviselő volt Pekingben, 1990 óta él Budapesten, rendszeresen ír újságokba)

Nyolcvankilencben nem voltam ellenzéki, de kimentem az utcára, ezért június negyedike után Belső-Mongóliában bujkáltam egy barátomnál.²² Elég sokat publikáltam egészen a végéig, nagy lapokban. Aztán nem történt bajom, mert nem volt vezető szerepem, csak másokkal együtt mentem ki, ezért csak kizártak a pártból és természetesen elvesztettem a munkámat. Egy barátomhoz mentem Új-Zélandra, de ott nem tudtam mihez kezdeni. Akkor hallottam, hogy Magyarországra nem kell vízum, és itt az ember saját üzletbe foghat. Amikor Oroszországból a vonatom befutott a Keleti pályaudvarra 1990-ban, azt mondtam magamnak: ez az igazi Európa.

Én most is úgy gondolom, őszintén, hogy ez a legjobb hely, ahol az ember lakhat. Miután megkaptam a letelepedési engedélyemet – az elsők között voltam – sokat jártam a szomszédos országokban: Romániában kilencszer, Ukrajnában, Csehországban, Lengyelországban, Ausztriában, Olaszországban. A kelet-európai országok közül itt vannak a legjobb életfeltételek. Olaszországban pedig minden drága. Ha turistaként beszélek, akkor legjobban Finnország tetszett, az ottani táj. Ausztria is szép, és az ottaniak nem rosszak, ha az ember annak bizonyul, amit ők elvárnak, de a kínaiakat nem szeretik. Mindig kedvesen megkérdezték: maga japán? Aztán amikor mondtam, hogy kínai vagyok, elkomorodtak. A lékör, az emberek egyébként nem sokban különbözik Magyarországtól. A lengyelek hidegek, nem olyan barátságosak, mint a magyarok. A csehek nagyképűek. Mindig megkérdezik: beszél angolul? Amikor mondom, hogy igen, kiderül, hogy ők meg nem. Akkor megkérdezik: és németül?

²⁰ Salamon András *Közel a szerelemhez* című filmje (1999), egy józsefvárosi rendőr és egy kínai lány szerelmi története.

²¹ *Red Star over China* (1938), a polgárháború idején íródott, a kínai kommunistákkal szimpatizáló riportkönyv. A legismertebb, Kínáról szóló külföldi könyv a Népköztársaságban.

²² A diáktüntetésekről, illetve azok Tiananmen téri vérbe fojtásáról van szó.

A románok viszont nem jók. Persze ott is van sok jó ember. Talán Ceaușescu miatt van. Ceaușescu alatt az embereknek nem volt mit csinálniuk, két dolgot kivéve: a dohányzást és a szexet. Ott aztán tényleg mindenki dohányzik, és a lányok nagyon könnyűek. 1992 óta többször voltam Romániában. Amikor visszajövök – mindegy, honnan – és a határon jó estéttel köszönök, mindig egy kicsit úgy érzem, hogy hazajöttem, még akkor is, ha látom, hogy a határőr egyáltalán nem örül nekem. Egyes embereknek – ügyvédeknek, néhány hivatalnoknak a BM vízumosztályán – közvetlen hasznuk van a kínaiakból, de a többi rendőr hivatalnok nemigen látja, hogy mi a haszon belőlük, ezért megnehezíti a dolgukat.

Turistaszemmel Párizs, Róma, Bécs és Budapest Európa legfontosabb városai. Budapestet csak a negyedik helyre raknám. Párizsnak vezető szerepe van Európában, főleg a divat tekintetében. A franciák a prototipikus európaiak. Európa Franciaország nélkül olyan lenne, mint Ázsia Kína vagy Japán nélkül. De Magyarország nélkül Európa olyan lenne, mint Ázsia Vietnam nélkül. Ami Rómát illeti, akármilyen piszkos, rendetlen, drága és akármilyen nehéz a parkolás, ott a legérezhetőbb a történelem levegője.

Az idegenekkel szemben mindenütt van hátrányos megkülönböztetés, de Magyarországon nem annyira. Varsóban például alig van kínai étterem, mit gondolsz, miért? Mert annyira nehéz vízumot és engedélyt kapni. Éppen ezért még mindig csak Magyarországnak sikerült kereskedelmi központtá válni a térségben a kínaiak számára, és ebből komoly bevételei vannak, pedig az áru nagy része nem itt köt ki. Emellett Magyarország az egyetlen Kelet-Európában, ahonnan akadálytalanul lehet dollárt átutalni külföldre. Lengyelországból a kínaiak a cipőjükbe dugva viszik ki a dollárt. Én is innen küldtem tovább az árumat Lengyelországba, ott aztán vietnamiak segítettek eladni.

A magyarok nagyon melegszívű emberek, elfogadják a külföldieket, vagy legalábbis inkább, mint más országokban. Ennek biztosan ahhoz van köze, hogy történelem során sok különböző nemzet jött ide: mongolok, oroszok. Persze a magyarok között is vannak bűnözők, de általában nem csinálnak törvényellenes dolgokat, nem kétszínűek. Ami a cigányokat illeti, ez egy nemzetiségi probléma. Az olvasmányaimból tudom, hogy a második világháborúban a magyarok sok cigányt mészároltak le. Úgy tűnik, mintha most büntudatuk lenne emiatt a cigányokkal szemben, mintha jóvátételi kényszerük lenne. Vidéki városokban láttam, hogy külön lakótelepeket építettek a cigányoknak.

Magyarország azért is vonzott, mert itt kezdődött el a szocializmus reformja. Nem Gorbacsov volt az első reformer, hanem Nagy Imre. Olvastam is róla kínaiul egy könyvet. Amikor Magyarországra jöttem, beléptem az IGAZSÁG '56 baráti társaság kínai szekciójába. De nem rajtuk keresztül szereztem meg a letelepedési engedélyt, hanem egy ügyvédet bíztam meg.

A kínai követséggel fokozatosan alakítottam ki a jó viszonyt. Most már rendszeresen találkozom velük, meghívnak a rendezvényeikre, úgy is, mint a keresztény gyülekezet képviselőjét, amelyiknek kétszáz állandó tagja van, de ötszázat ér el. Engem nem érdekel a politika, eleget foglalkoztam vele Kínában. Az én gondolkodásom megváltozott, engem csak az érdekel, hogy a kínaiak meghallják Isten hangját. Ez a kínaiak igazi problémája. Hu Shi²³ azt mondta, hogy a tudomány menti meg Kínát, én azt mondom, hogy Jézus. De ne gondold, hogy a követségen nincsenek olyanok, akik magukban mást gondolnak, mint amit mondanak. Szerintem neked is mindkét oldallal tartanod kellene a kapcsolatot, sokat segíthetne neked.

---

²³ Pragmatikus filozófus és liberális politikus, John Dewey tanítványa. A kommunista győzelem után Tajvanon élt. Valójában a tudomány és a demokrácia kettősének követésére hívta föl Kínát.

He

(65 éves férfi, fontos beosztású középvezető volt egy dél-kínai nagyvárosban, 1997 óta él Budapesten)

Én egész pontosan 1997 februárjában jöttem Magyarországra, miután nyugdíjba mentem. Főosztályvezető voltam, meg a Külföldi Befektetések Szolgáltatóirodájának a vezetője, meg egy ingatlancég főigazgatója, építettünk jó néhány toronyházat, volt egy Toyotám sofőrrel, de valójában ez semmi. Az ember másoknak dolgozik, a részvények az államéi, amikor nyugdíjba megy, kap egy szép házat – na nem ingyen, hanem egy jelképes összegért megveheti –, de más nincs. A nyugdíjba vonulásom előtt elküldtek Amerikába. Tizenkét napot szoktak engedélyezni, de nekem megengedtek még hármat, így aztán eljutottam Las Vegasba, Hawaiiiba... Persze állampénzen. No, nem utazgatásnak hívták, hanem tanulmányútnak. A három plusz napot külön a polgármesteren keresztül engedélyezték. Mert a feleségemnek van némi rokoni kapcsolata vele. Most már az Országos Népi Politikai Tanácskozó Testület elnökhelyettese.

No, aztán amikor nyugdíjba mentem, eljöttem meglátogatni az öcsémet Budapestre. Ő már 1990 óta itt volt. Úgy volt, hogy 1989-ben elment Panamába, aztán amikor az amerikaiak lerohanták Panamát, egy barátja mondta neki, hogy most Magyarországra nem kell vízum. Úgyhogy itt ő a gazda, belőlem nincs sok haszon. Amikor idejött, nem nagyon fűlt a foga ehhez a kereskedelemhez, volt egy olyan terve, hogy inkább ingatlanfejlesztésbe kezd, csinál egy olyan piacot, mint a Négy Tigris. Mert hát az a Négy Tigris olyan rémes! Ha akkor sikerül neki, most multimilliomos lenne. De ő nem tudta, hogy kell befektetőket szerezni. Nekem nagyon jó kapcsolatom van mindenféle hongkongi ingatlankonzernnel, de nem akartam túlságosan belefolyni a dologba. Bemutattam őket egymásnak, aztán kész. Az öcsém meg csak várt. Ő a hatodik a családban egyébként, én vagyok a legöregebb, a második meg Hongkongban van. A baj az, hogy a hongkongi befektetőknek túl kicsi Magyarország. Nem lenézik, nem! Csak nem elég nagy nekik. Nálunk néhány tízmillió dollárt minden további nélkül leperkáltak, de egy éven belül meg is térült. Itt meg? Hét, nyolc, tíz év.

Az otthoni befektetésekbe se folytam bele. Sok pénzt szerezhettem volna, de a barátságot, amit így a külföldi befektetőktől kaptam, eljátszottam volna. A barátságot nem lehet megfizetni. Most is mindenfelé vannak barátaim, Hongkongban mindig elvisznek motorcsónakkal cápauszonyt enni... Megtehettem volna, hogy beleártom magam az üzletekbe, ez kétségtelen, mert volt hatalmam, ezt nem hencegésből mondom. Nemcsak a feleségem kapcsolatai miatt, hanem mert a befektetési szolgáltatóiroda teljes vertikumot épített ki a polgármesterig. Minden el lehetett intézni ott előttem. Persze megkeresték a polgármestert, de a konkrétumokat én intéztem. Nem úgy, mint itt. Itt minden nagyon lassú.

De nekünk, nyugdíjasoknak, Magyarország nagyon jó, tényleg nagyon jó. Nem tudja elképzelni, milyen kellemetlen az időjárás nálunk. Az állandó légkondicionálás rossz az egészségnek. Itt meg nincs se túl meleg, se túl hideg, nem is kell klímabarendezés. Az emberek is nagyon készségesek. Ha valamit keresek, átvezetnek az úton is. A múltkor megvágtam az ujjamat, hát a szomszédom – a Baross utcában lakom – nagyon komolyan nekilátott ellátni. Eredetileg azzal jöttem ide, hogy csak körülnézek, de végül a feleségemet is áthívtam. Most már van ilyen műanyag kártyám, nemsokára a kék igazolványomat²⁴ is megkapom.

Mi már nem akarunk máshová menni. Hongkongba nem települhettem volna át, hiába van ott az öcsém. Amerikában túl nagy a káosz, rabolnak, gyilkolnak az utcán, legalábbis a feleségemet ezt szokta látni a tévében. Kanada meg túl hideg. A lányom most végzi el az MBA-t Ottawában. Előtte hat évig tanult orvostudományt

---

²⁴ Bevándorolt státust jelentő letelepedési engedély.

Kínában, most meg ezt a menedzsmentet, számítógépet. Angolul, franciául is beszél. Több cég is érdeklődik utána. Én azt szeretném, ha valami ilyen multinacionális céghez Magyarországra jöhetne dolgozni, de legalábbis Európába. Mégiscsak közelebb lenne hozzánk, mint Kanadában. Aztán meg másoknál dolgozni mégsem az igazi, két-három év tapasztalatszerzés után önállósulhatna, itt az öcsémnek mégis van némi egzisztenciája. Még ha nem is keresne annyit eleinte, megérné, hogy az önállósulás álma közelebb legyen a megvalósuláshoz.

Nem elég ám képzettnnek lenni az üzletben, tőke is kell, meg nexus. Az öcsém igazából nem elég képzett, az ilyen családi import nagyon messze van attól a módszertől, ahogy a nagyvállalatok kereskednek. Úgyhogy neki jól jönne a segítség, közben meg a lányom támaszkodhatna rá. Kanadában is van sok ismerősöm, de én nem szívesen kérek másoktól, most, amikor már nincs otthon befolyásom. A nexus meg magának van, amelyik országban van olyan kapcsolata, hogy a lányom el tudjon helyezkedni egy ilyen cégnél, oda fog menni a lányom.²⁵ Az öcsémnek is mondtam, hogy feltétlenül tartsa meg a vállalkozását itt Magyarországon, de próbáljon Európában is megtelepedni. Sok francia befektetőt ismertem otthon, tudnék segíteni.

A nexus hiányzik itt az üzletben is. Mi nagyon nehezen jutunk be az olyan cégekhez, mint a Cora meg a Metro. Az öcsém most nekik szállít, már csak keveset szállít a piacra, főleg húsz-harminc kisebb-nagyobb magyar áruháznak szállít. Van saját, bejegyzett márkanévünk. Mi mindent Kantonból szállítunk. Az árak kicsit magasabbak, mint a fujiani, zhejiangi gyártmányoké, de a minőség is jobb. Egyelőre nyolcszázezer forint körül van a forgalmunk, innen szeretnénk továbblépni. A profit persze valamivel magasabb, mint a piacon, tizenöt-húsz százalék.

Az öcsém lánya magyar egyetemre jár, ő is itt akar dolgozni egy multinál, aztán meg önállósulni. Én már ezt is kigondoltam. Ami a magyar nyelvet illeti, nem probléma, egy-két év alatt megtanulja a lányom. Nagyon szorgalmas, állandóan csak dolgozik meg tanul. Harminckét éves, és nagyon konzervatív. Nem érdekli a társkeresés. Egyetem után egy hongkongi ingatlanfejlesztő cég leányvállalatánál dolgozott, jó pár főmérnök érdeklődött iránta. De ő nem akart. Talán Európában megismerkedne valakivel. Én nem ragaszkodom hozzá, hogy kínai legyen. Egy földgolyó vagyunk.

Diaszpóra-kínai egyetemen²⁶ tanult orvostudományt a lányom, ugyanis mi diaszpóra-kínaiak vagyunk, én Kalkuttában születtem. Nem sokra emlékszem, tizenegy éves voltam, amikor 1947-ben hazatelepültünk, mert kitört az indiai-pakisztáni háború. Apám asztalos volt Kalkuttában, mint a mi földijeink mind, a hakkák²⁷ meg mind cipészek voltak. Aztán azt mondta, mégse akar orvos lenni. Akkor jött ez a híres hongkongi cég, a tulajdonos még a hongkongi végrehajtó hatalom főtisztviselői címéért is indult. Fölvették gyakornoknak, aztán hat évig dolgozott náluk. Az az igazság, hogy én érdekelttem őket, azért vették föl a lányomat. Amikor nyugdíjba mentem, úgy gondoltam, jobb, ha nem marad ott. Amíg nekem volt hatalmam, neki is volt presztízse, de mi lesz, ha elmegyek? Aztán kigondoltuk, hogy elmegy Kanadába tanulni. Már korábban is felvették a New York Universityre biokémiára, de nem adtak ösztöndíjat, nekem meg nem volt pénzem. No, az egyszer tényleg megkértem több barátomat Hongkongban, hogy vállaljanak érte kezességet. Akkor Szingapúrban tanult angolul, ha Szingapúrban megkaphatta volna a vízumot, akkor nem is lett volna probléma. De vissza kellett mennie Kínába, ott meg azt akarta az amerikai konzulátus, hogy ne csak az anyagi fedezet meglétét bizonyítsam, hanem adóigazolást is hozzak. No de melyik barátom lett volna hajlandó

²⁵ Én ugyanis évekig a Procter & Gamble alkalmazottja voltam.

²⁶ Vagyis külföldön élő kínai adományából létesített egyetem. Az ilyen egyetemeken, de másutt is, helyeket tartanak fenn Kínába hazatért diaszpóra-kínaiaknak, illetve családtagjaiknak.

²⁷ A hakka nyelvjárást beszélő, főleg Guangxi és Kanton tartományokban élő népcsoport.

adóigazolást csinálni? Á, Hongkongban nem adóznak rendesen. Így aztán nem adtak neki vízumot, se előszörre, se másodszorra. Még Kanadából se mehetett át Amerikába, most, amikor egy ottani cégnél akartak elbeszélgetni velem.

A fiamat is hívtam Magyarországra, de neki, őszintén szólva, nem nyerte el a tetszését. Kicsi, fejlődő ország. Ő otthon ügyvéd, ott akar továbbfejlődni. Meg azért is sietett haza, mert ő meg a felesége az utolsók között voltak, akik a munkahelyüktől lakást kaptak, három-négyszázezer yuan²⁸ értékben.

Közzjáték

Flows, ways, backgrounds (e.g. lila könyv)

Ismerkedés

Hogy hol találkozunk? Moszkva tér? Ne mondj nekem ilyeneket, azt mondd meg, hogy lehet odamenni kocsival. Ja, a Mammut mellett? Kocsival bárhova eljutok, de ezeket a neveket nem tudom, hiába élek itt '90 óta. Metróval még egyszer se mentem, tudod? Villamossal már igen. Busszal se. Igen, amint megérkeztem, azonnal kocsit vettem. Hű, már három kocsimat ellopták itt. Kilencvenben még máshogy néztek itt ki az autók, akkor Németországból hoztam egy Ford sportkocsit, ritkaság volt itt. Aztán egy BMW-m volt, egy hétszázas, abból is kevés volt még itt. Most ha ittmaradok, egy dzsipet akarok venni, egy Toyotát, azzal jól fel lehet kapaszkodni a dombra, ahol lakom, ott Budán. Nem baj, ha nem vagyok itt, majd te vezeted, jó?

Ja, elkéstem. Későn értem haza ... vásároltam. Csak egy üzletbe mentem be, vettem vagy nyolc ruhát, pár Fendit, a többi Moschino. Tudod, mennyit költöttem? Két- háromezer dollárt. Itt Budapesten legföljebb három üzletben lehet vásárolni, de azoknak a tulajdonosaival már jó barátok is vagyunk, folyton együtt vacsorázunk. Az utóbbi időben csupa Escadát veszek; korábban úgy éreztem, hogy öregít. Ha bemegyek ezekbe az üzletekbe, nem állok ám oda válogatni. Már hozzák is a katalógusokat, azokból választok. Én nagyon tudok öltözködni, bármiről, ami ruha, cipő vagy kiegészítő, kérdezz csak engem. A cipőket nagyon szeretem, itt Pesten van vagy háromszáz pár cipőm. A legtöbbet akkor vettem egyszerre, amikor egyszer kimentem Bécsbe, harminc párat a Ballyban. A magyar vámossal visszafelé azt mondta: ez sok, vámot kell fizetni. Mondom neki: ez mind saját, mind ugyanaz a méret.

Hogy hogy mentem Németországba? Az indonéz útlevellemel. Igen, nyolcvannolcban kimentem Indonéziába az anyai nagyapámhoz. Ez a nagyapám a Kuomintanggal együtt elmenekült²⁹, anyámat meg otthagya. A nagyapám nagyon kedves volt hozzám, adott egy nagy csomó pénzt, hogy tanuljak, ha meg nem akarok, szórakozzam. Így akarta jóvátenni, hogy nem törődött anyámmal, de anyám csak nem akarta meglátogatni.

Abban az első időben nagyon jól éreztem magam Indonéziában. De egy év múlva a nagyapám meghalt, aztán átköltöztem Jakartába, a nagybátyámékhoz. Velük már nem éreztem magam olyan jól, úgyhogy kibéreltem egy saját lakást. Jakarta gazdagabb város, mint Budapest – persze ott is vannak szegény részek. Állandóan Hongkongba rohangáltam, ehhez kellett egy indonéz útlevél, mert a "Chinese passport"-tal kényelmetlen utazni, úgyhogy a rokonaim szereztek egyet. Magyarországra is azzal jöttem, de most már nem használom, amióta van a hongkongi útlevellem. El is lopták.

Hongkongban nemsokára elkezdtem járni C.-vel. Akkor már külön élt a feleségétől, a lánya pár évvel volt fiatalabb nálam, és volt egy barátnője, őmiatta

²⁸ Negyven-ötvenezer dollár.

²⁹ 1948-ban vagy 49-ben.

mentek szét a feleségével. A felesége zongorista. A lánya most írja a magiszteri diplomamunkáját a Hongkongi Egyetemen, akusztika szakon. Mindig együtt járunk koncertekre.

Akkor, húszévesen, nagyon sokat akartam és gyorsan. C. szüleivel jól kijöttem, az én szülővárosomból jöttek, az ő apja is orvos, mint az én anyám. Apám mérnök. Gyerekkoromban mindketten állandóan dolgoztak, én meg egyedül voltam, és elképzeltem, hogy külföldre megyek, főleg Franciaországba meg Angliába, meg Szingapúrba. Nem tudom, miért akartam akkor pont Szingapúrba menni annyira. A gyerekek nem gondoltak ám ilyesmire akkor, a hetvenes években! Nekem sose volt nagy, nyüzsgő családom, C.-nek meg igen. Ilyet akartam! Mindig ott voltam a szülei lakásában, a rokonai körül. Hogy ők szerettek-e? Hát... azt nem tudom.

Szóval aztán Sanghajban összefutottam C. egyik üzlettársával, aki megkért, hogy menjek Magyarországra, segítsék neki ruhát importálni ide. A gyár, ahonnan hozta, Suzhouban volt, ahol sok rokonom él. C. is velem jött Magyarországra, aztán amikor az üzlet beindult, szépen elhappolta a barátjától. De neki ez az évi pár százezer dollár nem érte meg, hogy ittmaradjon, tőle a leggazdagabb hongkongi ruhaiparosok vásárolják a textilt. Igen, végig így voltunk, én itt, ő meg ott. Az igazat megvallva, amikor Hongkongban jártam, akkor is egyre kevesebbet voltunk együtt. Főleg akkor mentem Hongkongba, amikor ő Kínában volt, meg az is előfordult, hogy a barátnőjénél. A lakásunk nagyon szép helyen van, popsztárok laknak azok a telepen. Látod ezeket a képeket? Ez a lányom szobája. Igen, a bútorokat ott vásároltuk, de franciák. Hogy ki lakik a lakásban általában? Hát a fülöp-szigeteki bejárónő.

No igen, minden barátom azt mondja, hogy én milyen szerencsés vagyok. Három gyönyörű lakás, oda megyek, ahova akarok, ha igazán gazdag nem is vagyok, de minden az enyém lehet, amit akarok. De nem vagyok boldog, főleg Hongkongban nem, tudod? Talán igazad van, azért, mert sohasem szerettem senkit. Hogy őszinte legyek, a lányomat se szeretem igazán. Amikor szültem, a férjemmel már alig voltunk együtt. Direkt megkértem, hogy kísérsen el Bécsbe, amikor egyszer eljött Budapestre, mert tudtam, hogy akkor kénytelen lesz. Ilyen trükkhöz folyamodtam. Azt gondoltam, ha már ennyit vártam, elvesztegettem hét évet, hátha mégis lehet egy igazi, nagy családom!

Na, mikor a lányom megszületett, megmondtam C.-nek, hogy most döntse el, zabigyerekként nőjön-e föl a lánya. Úgyhogy megesküdtünk. Áthívtam a szüleimet, hogy segítsenek vigyázni a gyerekre. Anyám szeretett itt lenni, folyton szomszédolt. Hogyan beszélt a magyar bácsival meg a nénivel? Fogalmam sincs. Ő oroszul tanult az iskolában, úgyhogy oroszul biztos jól beszél. Most mentek haza, pár hónapja, a gyerekekkel de ő még biztos szívesen visszajönne, csak apám nem.

Nagyon szeretem Magyarországot. Tényleg! Hiába van lakásom Kínában meg Hongkongban, csak ezt érzem az otthonomnak. Neked nem nagyon tetszik Magyarország? Persze, ha valaki a nyüzsgést szereti, az menjen Sanghajba, de aki a csendes életet szereti, annak itt jó. Különösen a vidéket szeretem, bárhol Európában. Korábban azt terveztem, egyszer elmegyek dél-Franciaországba egy faluba egy-két évre. Mit gondolsz, meg tudnék úgy tanulni franciául, ha mindennap a helyiekkel beszélgetnék? Szeretnék megtanulni, az most divat Hongkongban. Vagy akár Pécs is megtenné, szeretem Pécsset. Mit gondolsz, leköltözhetnék oda? Bírnám azt a nyugodt életet? Esetleg nyitnék egy kis kávéházat... Nem vennék olyan sok ruhát, amennyi ruhám nekem van, azt egész életemben se tudnám elhordani...

Tavaly végül bezártam a céget, mert rossz volt az üzlet. A cipők, amiket '96 óta hoztam be, már nem mentek jól, mert a zhejiangiak meg a fujianiek lemásolták őket és olcsóbban gyártották ott náluk, mint én Kantonban. Hogy mennyit kerestem? Hát, a legjobb évben negyven konténeret hoztam be, az kétszázezer dollár tiszta profit, minden költség meg adó után. Persze nem számolom a dolgokat, amiket vásároltam: százezret biztos elköltöttem belőle, és akkor közben még a férjem pénzéből is költöttem. Képzeld, az egész idő alatt egyszer se voltam kinn a piacon, pedig az

árumból sokat oda adtam el. Mindjárt az elején felvettem egy titkárnőt, egy sofőrt, három embert az értékesítésre meg egy értékesítési menedzsert. Ez egy romániai ember volt, korábban nagy itten áruházaknál volt beszerző, úgyhogy vele mindjárt egy csomó nagy klient szereztem. A sofőr egy fiatal fiú volt, épphogy leszerelt, nagyon rendes volt velem. Valahol Pest környékén lakott, éjszakára hagytam, hogy hazavigye a kocsit, mert kényelmetlen volt neki a közlekedés. A titkárnő intézte az összes céges meg személyes dolgomat, adó, könyvelő, ilyesmi. Hogy mi történt velük aztán? A sofőr egy másik céghez ment, nem, nem kínaihoz. A titkárnő kiment Amerikába. Nem tudom, mit csinálni, azt mondta, kimegy Amerikába, ennyi.

Egyáltalán, nem nagyon jártam össze itt a kínaiakkal a tíz év alatt. Nem szeretem ezeket a műveletlen pacákokat a kínai szárazföldről. Hongkongiak meg nagyon kevesen vannak itt, inkább csak kantoniak, de azok is kevesen. Van egy pár éttermes barátom, akik Nyugatról jöttek át, mások meg diákként jöttek, velük szoktam eljárni úszni, teniszezni, meg karaokéba, aztán ennyi. Tegnapelőtt meg tegnap is velük voltam karaokéban, tegnap hétkor keveredtem haza, este meg gyomorvérzésem volt a sok ivástól. Nem sört ittam, hanem vörösbort meg mindenféle töménytet vegyesen. Onnan vittek be a kórházba. Hogy is hívják mandarinul... kantoniul infúzió, azt kaptam. Ne udvariaskodj, tényleg rosszul beszélek mandarinul.³⁰

Figyelj csak, ismered ezt a számot? Ez a popsztár az egyik legjobb barátom Hongkongban, folyton együtt vagyunk. Meg Jackie Chan egyik producerével, a szingapúri íróval, aki olyan sok útikönyvet írt. Nagyon kedves, nagytudású ember, neked is biztos tetszene. Csak tanár úrnak hívjuk. Ő a mi idegenvezetőnk. Egyszer Hokkaidóra mentünk vele, hat nő. Hogy ismerem-e Leslie Cheungot? Á, kit érdekel már Hongkongban Leslie Cheung! Ő már a múlté. Lin Zifeng? A feleségével vagyunk barátnők, a Michelle Yeh-vel. Most Andy Lau a legmenőbb, minden lány belé szerelmes. Ő nem a barátom, de ismerem. Amikor Indonéziából átköltöztem Hongkongba, csináltam vele kis üzleteket. Tudod, mennyit fizettek neki azért, hogy egy szalagot átvágjon egy sanghaji klub avatásán? Kétmillió hongkongi dollárt, több mint kétszázezer amerikai dollárt! Akkor még kevés ilyen volt, nagy feltűnést keltettek az avatások. Én tízezer amerikai dollárt kaptam.

Itt Európában inkább egyedül szoktam utazni. Franciaországot szeretem a legjobban. Hogy Olaszország volna a legszebb? Igen? Hát... talán nem a jó helyeken jártam. Én mindig Milánóba megyek bevásárolni. Hogy miért nem Hongkongban vásárolok, amikor ott is mindent meg lehet kapni? Hát nem érted, ha Hongkongban valami divatos megjelenik, mindenki azt akar venni, ráadásul még várni is kell rá. Pont az a lényeg, hogy olyan valamim legyen, ami másoknak nincs. Tegnap föl is hívott a legjobb barátnőm Hongkongból, lehet, hogy átjön, akkor elmegyünk Milánóba. A német vízum gyorsan megy, aztán majd onnan átmegyünk. De egy utazási irodában azt mondták, hogy most sehol se adnak vízumot Nyugat-Európába, mert több helyen éppen amnesztia van...³¹ No mindegy, hongkongi útlevelemmel ez nem probléma. Ez a barátnőm egy hongkongi üzletember ... hogy is mondjam ... igen, kissebesége. Hogy meg van-e ezzel elégedve? Hát persze hogy nincs! De nincs más választása. Hongkong egy olyan társadalom, ahol mindenki csak a pénzt nézi. Figyelj, ha most azt mondanám, hogy elválok a férjemtől, száz százalék, hogy az összes ismerősöm rossz ötletnek tartaná. Ilyen sok erőfeszítés után, hogy ilyen egyszerűen elengedjem, azt már nem! Nem, ha én kezdeményezem a válást, egy fillért se kapok tőle, annyi ügyvédje van. Ha ő, az más.

Mondd, mit tudsz te az itteni vietnamiakról? Mit csinálnak? Nekem eddig elég rossz véleményem volt a vietnamiakról, mert tudod, Hongkong egy időben sok

³⁰ A mandarin a hivatalos nyelvjárás a Kínai Népköztársaságban, a kantoni a Hongkongban beszélt nyelvjárás.

³¹ Pontosabban bizonyos, legális tartózkodási engedéllyel nem rendelkező külföldieknek lehetővé teszik ennek megszerzését.

vietnami menekültet fogadott be, és eléggé tönkretették a környezetet. De most megváltozott a véleményem, amióta abban a vietnami karaokéban, ahova folyton járok, a tulaj bemutatott egy barátjának. Rosszul beszél angolul, de érzem, hogy jó ember, és gazdag. Megmutatta a házat, a japán követséggel szemben lakik a Rózsadombon. A Fehérvári úti McDonalds-nak ő adta ki a helyiséget. Húsz éve van itt, tizenkét éves korában jött, itt tanult, de a szülei azóta visszamentek. Kérdeztem, hogy eredetileg milyen üzlettel foglalkozott, de nem mondta meg. Szerintem csempésztett cigarettával meg szesszel, sok vietnami ezt csinálja.

Múlt héten azzal a sanghaji igazgatóval vacsoráztam, azt akarja, hogy importáljak tőle Magyarországra. Az a Liu igazgató, a sanghaji állami import-export vállalatától. Már Sanghajban állandóan utánam járkált, de az más, felesége van. Itt nem akartam egyedül elmenni vele vacsorázni, de végül is nem volt semmi probléma. Csak pár hónapra jött ide körülnézni. Aztán a végén, mikor elment, megint leültem vele vacsorázni. Azt mondja: minek ez a sok beszéd! Vagy a barátnőm leszel, és akkor nagyon sok árut tudok neked szállítani, vagy ne is beszéljünk róla!

Hogy ha most rosszul megy az üzlet, miért akarom újra elkezdni? Értsd meg, nem akarok olyan sok időt tölteni Hongkongban. Persze, a barátaimmal jól érzem magam, de sokkal gyakrabban érzem magam rosszul, egyedül abban a lakásban. Volt egy időszak, amikor folyton egyedül jártam inni a Lam Kwai Fong-i bárókba. Te már próbáltál olyat, hogy elmész egy nővel csak egy éjszakára?.. Egyszer fordult elő velem. Tökrészeg voltam, csak arra emlékszem, hogy egy szállodában ébredtem föl, mellettem egy idegen férfival. Külföldi volt, nem kínai. Aztán tudod, mit csináltam? Három óráig sikáltam magam a kádban. Még a nőgyógyászhoz is elmentem, hogy ott kimossa, nagyon fáj... Hogy kérdezhetsz ilyet?! Persze hogy nem kaptam semmi betegséget, persze hogy megcsináltam a vizsgálatot!

Egyszer meg majdnem karamboloztam egy villamossal, akkor is tökrészeg voltam, jó, hogy leállt, de a jogosítványomat három évre bevonták. Figyelj, holnap gyere el velem a rendőrségre, csináltatni akarok egy nemzetközi jogosítványt.

Elárulom neked, már arra is gondoltam, hogy ... érted, magasan lakunk. Lehet, hogy ha legközelebb keresel, azt fogják mondani: már meghalt. Ha valami visszatart, az a szüleim. A lányom? A lányommal biztos minden rendben lesz, vigyáznak rá a szüleim. Honnan tudom, hogy ő boldogabb lesz, mint én? Ennyi pénzzel hogyan volna! Az apja félretett neki pénzt, hogy majd tanulhasson. Egyébként is, így sincs velem. Amikor legutóbb ott jártam, egyszer láttam, akkor is éjszaka, vele aludtam, nem beszélgettem.

Úgy döntöttem, hogy nyitok a barátaimmal egy bárt itt. Olyan lesz, hogy lehet enni is, inni is, és délkelet-ázsiai, trópusi hangulat lesz. Hozok fülöp-szigeteki meg thaiföldi transzvesztita énekeseket, azok Hongkongban olcsók. Jó helyet találtam neki, a barátnőm azt mondta, ott sok zsidó lakik, meg ügyvédek, ilyesmi, ők biztos nem mennek olyan szegényeknek való helyre. Vagy pedig veszek tíz lakást és kiadom őket, adót se kell fizetni. Most egy csomó kínai ezt csinálja. Akkor biztos, hogy több időt kell itt töltenem. Veszek egy Porschét. Mondtam a férjemnek, hogy nyitni akarok egy bárt, adjon pénzt, mert a sajátomat csak nem költöm erre! Azt mondta, hogy jó, de ez az utolsó alkalom, hogy az én üzleteimre pénzt ad. Ha megbukik, akkor menjek vissza Hongkongba feleségnek.

Figyelj, látod ezt a dobozt? Fel akarom hívni ezeket Belgiumban, ilyen friss, kimért praliné Kínában még nincs, csak dobozos. Szerinted meg tudom szerezni a képviselőtöredeteket? Ja, még valami, ez nagyon fontos, ebben feltétlenül segíts nekem, légy szíves. Van egy nagybátyám, most léptették elő vezérezredessé, ő a hadsereg technológiai beszerzési főnöke. Nagyon rendes ember, ha nincs rajta az egyenruha, még annyira se katonás, mint a sofőrje, akire mindig rábíz, hogy kíséreljen, ha Pekingben vagyok. Korábban mindig Amerikától vásároltak, de volt valami vizsgálat, az amerikaiak rájöttek, hogy valamilyen katonai célokra használtak föl. Aztán volt egy parancs fentről, hogy ezt többet nem szabad, ha még egyszer ilyen történik, a

pozíciójába kerül. Szóval nagyon kell neki technológia Európából. Milyen technológia? Fogalmam sincs, biztonsági, meg ilyesmi, nem értek hozzá. Tudsz nekem ebben segíteni? Ha ez bejön, képzelheted, mennyit keresünk rajta, ő is, meg persze én is.

Szóval ha ittmaradok, akkor biztos szétmegyek a férjemmel. Ha a bár megvan, akkor megmondom neki, hogy válni akarok. Tegnap megkaptam az "utolsó figyelmeztetést", hogy legkésőbb húsvétra legyek Hongkongban, meg hogy gondoljam meg, hogy teljesítettem-e iránta a hitvesi kötelességemet. Hogy miért legyek ott? Nincs miért. Szüksége van rá, ha társaságba megy, hogy ott legyen mellette a felesége. Mindig meg is néznek, bókolnak is neki, hogy micsoda jó felesége van. Igaz, hogy egyszer láttam a nevét feleségestül egy vendégkönyvben, és az nem én voltam, hanem a barátnője. Ja, és tudod, mit mondott még? Hogy megkapta a hitelkártya-számlát. Hogy ne költsek ennyit az ő hitelkártyájával, mert letiltatja. Hogy én mit válaszoltam? Ugyan! Minden alkalommal ezt mondja. Ha én nem költöm el a pénzét, a barátnőjére költi, akkor meg jobb, ha én költöm el! Az egyik barátnőm, itt dolgozik a kínai konzulátuson, azt mondta, ez normális, minden nő így van vele. Márminthogy minden nő szereti a pénzt. De nekem ez így nehéz, úgy érzem, hogy nem teljesítettem a kötelességemet mint feleség. Akkor alapvetően én mégis rendes nő vagyok, nem? Az is lehet, hogy ő akar válni, és most azt akarja, hogy bűntudatom legyen, és én kérjem a válást. Hát persze hogy én azt szeretném, ha ő kérné! De erre nincs esély. Mindenesetre lehet, hogy mégis minél gyorsabban vissza kellene mennem, hogy megértsem, mit is forgat a fejében.

Kínaiul született magyarok

***Zhao*³²**

Van, aki házitanítót hív korrepetálni a gyerekéhez. Mi otthagytuk a tanítónál, először hétvégére, de az nem segített, itthon mindig kínaiul beszélt velünk, úgyhogy az iskolában semmit se értett. Azóta hétközben otthagyjuk és csak hétvégén hozzuk haza.

Persze hogy először nehéz volt neki. Az első osztályba kétszer járt, összesen másfél évet, de aztán a tanítója a második osztály anyagából lekülönvizsgáztatta. De egyébként minden kínai gyerek könnyűnek érzi itt az iskolát ahhoz képest, amilyen Kínában. Én is tanítottam másfél évig egy középiskolában. A tanárok között meg az iskolák, az osztályok között nagyon erős a verseny. Mindenki azt számolgatja, milyen az ő osztályának az átlaga és milyen a másoké. Így aztán minden tanár ajánlkozik, hogy a gyerekek járjanak hozzá korrepetálásra, ingyen, csak hogy jobban vizsgálózzanak. Ezért a gyerekek este tizenegyig nem kerülnek ágyba, reggel meg korán kelnek, hogy a kínaileckét felmondják. Ehhez képest itt laza az élet, örülnek neki, ellustulnak, aztán már nem szívesen gondolnak a kínai iskolára. Én egyébként nem vagyok biztos benne, hogy az ottani rendszer jobb. Lehet, hogy az egyes tárgyakban a tanulók jobb eredményeket érnek el, de a társadalmi ismereteik szintje nagyon alacsony, egyáltalán nem fejlett. Ha Kínában lennénk, persze hogy én is azt szeretném, ha a gyerekem legalább olyan jól tanulna, mint mások, de hát ez most már lehetetlen, úgyhogy azt szeretném, ha más területen lenne sikeresebb.

Én már haza is mennék, de a fiam nem akar. Még a vakációban se akar most hazamenni. Itt akar maradni a barátaival. Minden kínai anya számára probléma, nehogy a gyereke nehogy elfelejtsen kínaiul, nehogy megszűnjön kínainak lenni. Én is tartok ettől egy kicsit. Nem tudom, van-e a kínai gyerekeknek jövőjük

---

³² Az interjút Havasi Dóra készítette a Külkereskedelmi Főiskola keleti kommunikáció szakára benyújtott diplomamunkája számára. Köszönöm, hogy jelen lehettem.

Magyarországon. Hogy meglesznek-e a létfeltételeik. Mindenki tudja, hogy túl erős itt a verseny. Kínában viszont nem beszélne elég jól kínaiul, meg a gondolkodása is eltér az ottaniakétól. A legtöbb kínai szülő itt úgy gondolkodik, hogy a gyereknek itt nincs jövője, és Kínában se biztos, hogy van, hanem inkább Angliában, Amerikában. Az öcsém is arra gyűjti a pénzt Kínában – mert itt nem tartja biztonságosnak a bankot – hogy a lányát Amerikába vagy Angliába küldje tanulni. Most még magyar családnál van, de azt mondja az anyja, hogy nem megy oda vissza, hanem nemzetközi iskolába küldi. Azt mondja, magyarul is tudnia kell, végül is Magyarországon él, azt se lehet, hogy az utcán ne boldoguljon el. De most, hogy magyarul már elfogadhatóan tud, jöhet az angol. Hogy pontosan mi a helyzet a kislánnyal az iskolában, azt a sógornóm nem tudja, mert a magyar családdal alig tud beszélni, az iskolába meg ők járnak be helyette.